

Charakteristika osoby v osobním bankrotu jako východisko pro dluhové poradenství a prevenci

Mgr. Michaela Kristová

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Mgr. Michaela KRISTOVÁ**
Osobní číslo: **H10500**
Studijní program: **N7501 Pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Charakteristika osoby v osobním bankrotu jako východisko pro dluhové poradenství a prevenci**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti finanční gramotnosti, dluhového poradenství, insolvence.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu za využití techniky analýzy dokumentů.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HUBINKOVÁ, Zuzana. Psychologie a sociologie ekonomického chování. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1593-3.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

NOVÁKOVÁ, Vladimíra a Věroslav SOBOTKA. Slabikář finanční gramotnosti. Praha: COFET, 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0.

RIEGEL, Karel. Ekonomická psychologie. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1185-0.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Ilona Kočvarová, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

26. dubna 2013

Ve Zlíně dne 14. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- беру на ве́доміі, же дипломова́ пра́це буде уложена в электроні́ке подобе в университетні́м інформаці́нім систе́му доступна́ к на́гляднуті;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 22.4.2013

.....
Huska' Amraba

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce pojednává o aktuálním tématu zadlužování, které může vést k sociálnímu vyloučení. Proto je v teoretické části věnována pozornost právě sociálnímu vyloučení z hlediska předlužení a také prevenci zadlužování. Empirická část zkoumá konkrétní osoby, které se nachází v procesu oddlužení. Výzkum byl proveden skrze kvantitativní analýzu dokumentů z probíhajících insolvenčních řízení, které jsou vedeny u Krajského soudu v Brně. Díky této analýze je popsána charakteristika dlužníka a důvody zadlužení. Diplomová práce slouží jako podklad pro činnost Občanské poradny Brno. Poradna nabízí služby dluhového poradenství a zjištěné výsledky budou použity při žádosti o finanční prostředky na projekty spojené právě s dluhovou problematikou.

Klíčová slova: osobní bankrot, předlužení, sociální vyloučení, prevence, občanská poradna, insolvenční řízení, kvantitativní výzkum

ABSTRACT

The thesis deals with an actual topic of debts, that can lead to the social exclusion. The theoretical part pays attention to the social exclusion from the point of view of indebtedness and of debt prevention. The empirical part explores specific persons, which are in the process of payment of debt. The research was conducted by quantitative analysis of documents from the ongoing insolvency proceedings, which are conducted by the Regional Court in Brno. This analysis describes the characteristics of the borrower and the reasons for the debt. The thesis serves as a basis for activity of Citizens' Advice Bureau Brno. A Counseling offers a debt counseling services and the results will be used to apply a financial resources for projects associated just with the debt issue.

Keywords: personal bankruptcy, overburdened with debt, social exclusion, prevention, civic counselling service, insolvency proceedings, quantitative research

Poděkování

Chci poděkovat paní Mgr. Iloně Kočvarové, Ph.D. za odborné vedení této diplomové práce, její ochotu ke spolupráci, cenné rady, poskytnutý čas a podporu.

Díky za ochotu a čas patří také Mgr. Davidu Oplatkovi z Občanské poradny Brno.

Motto

„Být chudý a bez dluhů – to je největší bohatství.“

Arabské přísloví

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ Z DŮVODU PŘEDLUŽENÍ	12
1.1 SOCIÁLNÍ ASPEKTY PŘEDLUŽENÍ.....	15
1.2 PŘEDLUŽENÍ JAKO SOCIÁLNĚ - EKONOMICKÝ PROBLÉM.....	16
1.3 SUBJEKTIVNÍ VNÍMÁNÍ ZADLUŽENOSTI	19
1.4 STATISTIKY A VÝZKUMY ZADLUŽENOSTI.....	20
2 PREVENCE ZADLUŽOVÁNÍ	23
2.1 ŠPATNÁ ŘEŠENÍ STAVU ZADLUŽENOSTI.....	24
2.2 FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	25
2.2.1 Finanční gramotnost.....	26
2.2.2 Ekonomická socializace dětí.....	28
2.3 OBČANSKÉ PORADENSTVÍ.....	29
2.3.1 Protidluhové poradenství	31
2.4 PROJEKTY PROTI ZADLUŽOVÁNÍ	32
2.5 PŘEDLUŽOVÁNÍ V EVROPSKÉM PROCESU SOCIÁLNÍHO ZAČLEŇOVÁNÍ.....	34
2.5.1 Příklady dobré praxe	35
2.6 PREVENTIVNÍ OPATŘENÍ PŘI PŮJČOVÁNÍ FINANCÍ.....	36
3 INSOLVENČNÍ ŘÍZENÍ	38
3.1 ODDLUŽENÍ	38
II PRAKTICKÁ ČÁST	43
4 ZAMĚŘENÍ VÝZKUMU	44
4.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY	44
4.2 VÝBĚR VZORKU RESPONDENTŮ	46
4.3 DRUH A METODA VÝZKUMU	47
4.4 VÝSLEDKY ANALÝZY DAT	48
4.4.1 Dílčí výzkumné otázky.....	48
1. Demografické charakteristiky	48
2. Další popisné statistiky.....	52
4.4.2 Ověřování hypotéz	59
5 SHRUTÍ ANALÝZY DAT	70
6 DOPORUČENÍ	74
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	78
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	83

SEZNAM OBRÁZKŮ	84
SEZNAM TABULEK.....	85
SEZNAM PŘÍLOH.....	87

ÚVOD

K tématu mé diplomové práce jsem se dopracovala po té, kdy jsem kontaktovala vedoucího Občanské poradny Brno Mgr. Davida Oplatka. Skrze napsání diplomové práce jsem mu nabídla pomoc, kdy zpracování určitého tématu mělo pomoci v dalším rozvoji Občanské poradny Brno. Mgr. Oplatek návrh přijal a nastínil mi problematiku zadlužování. Dozvěděla jsem se, že v současné době se velmi zvýšil zájem klientů o dluhové poradenství. Na poradnu se obracejí klienti, kteří jsou často ve stavu platební neschopnosti a kteří si neví rady, jak dál mají řešit svoji finanční situaci. Proto poradna zareagovala preventivním projektem realizovaným v roce 2010, který se zaměřoval na kvalifikované dluhové poradenství. Vzhledem k neutuchajícímu zájmu klientů o toto poradenství, se rozhodli, že je potřeba v projektu dále pokračovat. Právě tato diplomová práce a převážně její empirická část má dopomoci k získání financí z Evropského sociálního fondu na další dluhové poradenství.

Pravdou je, že dnešní společnost je pod vlivem masivní reklamy, která způsobila, že mnozí občané vnímají dluhy jako zcela běžný prostředek na rychlé a bezpracné obstarávání věcí, které v častých případech nejsou životně důležité. I politici zde mají svůj nezastupitelný vliv, poněvadž deklarovali prohlubující se zadlužování státu jako něco naprosto přirozeného. Lidé, kteří si však zvykli, že *žijí na dluh*, se mohou velmi jednoduše dostat do velkých problémů, díky kterým se pak dostávají na okraj společnosti. S takovými lidmi se pak může sociální pracovník setkávat při své práci běžně. Zadlužený člověk je vystaven velkému psychickému nátlaku jak ze strany rodiny, tak ze strany věřitelů, od kterých si finance vypůjčil. Je zde tedy ohrožení jak samotného zadluženého, tak i jeho nejbližších – nejčastěji dětí a manžela či manželky. Tito lidé se mohou ocitnout bez příštěší, bez základního materiálního vybavení a financí na uspokojení základních životních potřeb. I z tohoto hlediska jsem shledala, že problematika zadluženosti je pro sociální pedagogiku jevem, který by měla pomoci řešit.

Hlavním cílem práce je vytvořit díky kvantitativní analýze dokumentů z insolvenčního rejstříku charakteristiku dlužníka, který je v procesu oddlužení (vyhlásil osobní bankrot) a jeho případ je veden u Krajského soudu v Brně. Specifikace charakteristického dlužníka má pomoci při vytváření preventivních programů Občanské poradny Brno. Dílčím cílem je zjistit důvody platební neschopnosti, které dostaly dlužníka do situace, že byl nucen vyhlásit osobní bankrot. Druhým dílčím cílem je srovnat interní statistiku Občanské poradny

Brno s analýzou dokumentů z insolvenčního rejstříku. Jedná se o srovnání charakteristik klientů Občanské poradny Brno a dlužníků, kterým Krajský soud Brno povolil proces oddlužení. Dalším dílčím cílem je na základě výzkumných zjištění stanovit možná preventivní opatření, která by dále pro svoji činnost využila Občanská poradna v Brně.

Obsahem diplomové práce jsou v teoretické části tři hlavní kapitoly, které pojednávají o sociálním vyloučení z důvodu předlužení, prevenci zadlužování a pro pochopení souvislostí této problematiky i informace o insolvenčním řízení.

Empirická část se pak věnuje kvantitativní analýze dokumentů z probíhajících insolvenčních řízení, které jsou vedeny u Krajského soudu v Brně. Díky této analýze je popsána charakteristika dlužníka, důvody zadlužení a doporučení pro Občanskou poradnu Brno.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ Z DŮVODU PŘEDLUŽENÍ

První kapitola je věnována problematice sociální exkluze a jejímu propojení s tématem předlužení. Nejdříve je definován termín sociální exkluze a v rámci ní se zaobírá příčinami a dalšími charakteristikami tohoto problému. Dále je definován pojem předlužení jakožto významný problém vedoucí k sociální exkluzi. Přemýšlí se zde nad příčinami předlužení a nad jeho sociálními riziky z pohledu jednotlivce. V navazujících podkapitolách je věnována pozornost sociálním, ekonomickým a vybraným subjektivním aspektům předluženosti. Nabízí se také statistická data, která se týkají zkoumané problematiky.

Sociální vyloučení je jev, který se stává předmětem zájmu mnoha vědních oborů. Vzhledem k tomu, že deficit vzdělání je jedním z hlavních faktorů vzniku transgeneračního přenosu sociálního vyloučení, patří tento fenomén také do oblasti zájmu pedagogických věd. Z edukačního hlediska je tento jev jednou z klíčových oblastí referenčního pole dvou relativně příbuzných pedagogických věd, a to sociální pedagogiky a etopedie. (Moravcová, 2012, s. 10)

Sociální vyloučení neboli sociální exkluze je jev, který je možno vymezit celou řadou definicí. Moravec pojednává o tomto termínu jako o situaci, kdy osoba, rodina, domácnost, společenství nebo celá sub-populace jsou vyloučeni z určitých sociálních vztahů a interakcí a z provozu sociálních institucí, které jsou přístupné majoritní společnosti. (Moravec, 2006, s. 13)

Sociální exkluze je „proces, kdy jsou lidé vytlačeni na okraj společnosti a nemohou vzhledem k chudobě, nedostatečnému přístupu k příležitostem celoživotního vzdělávání nebo vzhledem k diskriminaci, plně participovat na životě této společnosti. To je dále vzdaluje od možnosti zaměstnání, příjmu, vzdělání stejně jako od sociálních aktivit a sítí. Nemají téměř žádný přístup k rozhodovacím procesům a často se cítí bezmocní a neschopní ovlivnit tyto rozhodovací procesy, které zasahují do jejich každodenního života.“ (Zajarošová, 2005) „Termín označuje obvykle komplexně podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti, respektive nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahoby.“ (Matoušek, 2003, s. 217)

Sociální exkluze je vnímána jako proces, kterému je třeba čelit prostřednictvím realizace práv a emancipací jedinců, solidaritou a tolerancí, které umožňují emancipaci sociálních

aktérů nebo začleněním jedinců do společenského řádu odstupňovaných statusů. (Mareš, 2000, s. 294)

Dlouhodobý pocit, že člověk nemá ve společnosti místo, je zdrojem chronického stresu. **Příčiny** sahají od individuálních až po systémové. Konkrétně je možné k příčinám sociálního vyloučení zařadit nízké sebevědomí, nízký příjem, nedokončené vzdělání, nedostatečné sociální dovednosti, špatné duševní i tělesné zdraví, špatné bydlení, vysoký věk, vysokou úroveň kriminality v místě, nefunkčnost rodiny, závislost na návykových látkách, nezaměstnanost, chybějící zdravotní a sociální pojištění aj. (Matoušek, 2003, s. 217)

K základním zdrojům společnosti patří: zaměstnání, vzdělávání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana. Riziko sociálního vyloučení se zvyšuje u jedince, u něhož dochází ke kumulaci více znevýhodnění, např. jedinec dlouhodobě nezaměstnaný, s nízkou kvalifikací, žijící ve znevýhodněné oblasti. Finanční problémy s následným předlužením akcelerují jeho vylučování z běžného života společnosti na její okraj s velmi obtížným návratem zpět. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 51 - 52)

Rozlišujeme tři základní **dimenze sociální exkluze**, a to: ekonomickou, politickou a sociální. (Bhalla a Lapeyre, 1997, s. 418 - 420) Konkrétně se týká omezení v následujících oblastech:

1. spotřeba zboží a služeb na trhu;
2. produkce v ekonomických či sociálních ceněných aktivitách (zejména na placené práci);
3. politická participace a politický vliv;
4. sociální integrace neboli integrace v rodině, sociálních sítích, komunitě atd. (Burchardt, Le Grand a Piachaud, 2002, s. 31)

Mechanismy sociální exkluze jsou vlastní způsoby vytěšňování osob a skupin na okraj společnosti. Takový mechanismus se vyskytuje v okruhu života vyloučených osob v podobě vyloučení: prostorového, ekonomického, kulturního, sociálního a symbolického. (Moravcová, 2012, s. 10)

Dle Novákové a Sobotky lze ve společnosti kategorizovat skupiny obyvatelstva, které mají větší míru pravděpodobnosti, že u nich dojde k sociálnímu vyloučení. Autoři míní, že je to možné díky nedostatečnému přístupu jednotlivců nebo celých skupin obyvatelstva ke zdrojům společnosti. K těmto **skupinám** patří: dlouhodobě nezaměstnaní, příslušníci etnických

menšin, osoby se zdravotním postižením, osoby předlužené, migranti, osoby s nízkou kvalifikací, osoby s různými druhy závislostí či osoby, pro které se stal život *na sociálních dávkách* běžným životním stylem. Dají se sem zařadit i děti, které žijí v ohrožených rodinách. Ohrožené rodiny jsou takové, které jsou určitým způsobem nefunkční, mnohopočetné, s nezaměstnanými rodiči a v rodinách, ve kterých dochází k násilí. Takové děti pak mají často nižší vzdělání, zhoršené zdraví a mají méně příležitostí a podnětů k tomu, aby se náležitě sociálně vyvíjely. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 52)

Z výše uvedených skutečností je zřejmé, že téma zadlužování je spojeno se sociální pedagogikou, hlavně pokud byl zmíněn vliv na rodinu. Pokud se tento problém v rodině objeví, může dojít k ohrožení výchovy dítěte. Je si proto nutné uvědomit, že zadlužování je závažný problém a sociální pedagogika se mu prozatím nevěnovala v dostatečné míře. I z tohoto důvodu je dále níže definováno předlužení a popsána s ním spojená další rizika.

„Předlužení je na rozdíl od zadlužení stav, kdy člověk není schopen plnit své finanční závazky. Předlužení postihuje převážně sociálně znevýhodněné jedince, či sociálně znevýhodněné skupiny obyvatelstva a je jedním z významných faktorů, který způsobuje jejich sociální vylučování z běžného života majoritní společnosti s následným obtížným začleněním do života této společnosti.“ (Nováková a Sobotka, 2011, s. 51)

Nezaměstnanost změnila životní způsob lidí. Ti, kteří pochopili, že spoléhat se na stát není možné, hledají nové možnosti sebeuplatnění na trhu práce, formou dalšího sebevzdělávání či rekvalifikací. Ti, kteří pasivně přijímají složité sociální změny, se neumí vyrovnat se změnou ekonomické situace a nově nastavenými tržními mechanismy, ztrácejí postupně životní jistoty. S nedostatkem finančních prostředků se z občanů stávají neplatiči, kterých bohužel přibývá. Tento nový fenomén je úzce spojen se sociální exkluzí. (Moravcová, 2012, s. 19)

Problematika předlužení je vázána převážně na jedince nemajetné, kteří se nachází ve zhoršené sociální situaci a nebo na ty, jejichž finanční gramotnost je snížena. **Předlužený jedinec** je následně ohrožen těmito problémy:

- nevyplatí se mu legálně pracovat, protože by mu na část mzdy byla uvalena exekuce, preferuje kombinaci pobírání sociálních dávek s nelegální prací;
- je ohrožen exekucí majetku;

- upadá do závislosti na sociálních dávkách a materiální chudoby, je ohrožen rizikovým životním stylem;
- je vytlačován na okraj společnosti mezi znevýhodněné skupiny obyvatelstva a je vystaven dalším sociálně - patologickým jevům a kriminalitě;
- jako neplatič nájemného, energií a služeb spojených s užíváním bytu je ohrožen vystěhováním do velmi nekvalitního bytu, případně úplnou ztrátou bydlení;
- předluženým rodinám může hrozit i odebrání dětí do ústavní péče. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 51)

1.1 Sociální aspekty předlužení

Podle tabulky náročných životních situací je negativní změna ve finančním stavu ohodnocena 38 body ze 100 bodů. V souvislosti s touto teorií náročných životních situací mohou půjčka, případně hypotéka spolu s náhlou nemocí v rodině či ztrátou zaměstnání znamenat kumulaci stresu, který ohrožuje celkové fungování rodinného systému. Literatura v poslední době dává v tomto případě do souvislosti i socioekonomický status. Tato postavení člověka v rámci společenské hierarchie, se kterým souvisí materiální, behaviorální a psychosociální faktory, mohou být zdrojem sociálně založené nerovnosti ve zdraví. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 28 - 29)

Zadlužení rodin v dnešním slova smyslu bylo ještě zhruba před sto lety v podstatě neznámou záležitostí. Půjčování rodinám, tak jak je to z běžného života dnes známo, tedy přijetí úvěru jako naprosto běžné věci, která nevybočuje z denních norem, je **nový fenomén**. Ten zná vyspělý demokratický svět až do konce 2. světové války a země bývalého komunistického bloku až od 90. let. Nelze však říci, že by dříve půjčování peněz soukromníkům neexistovalo. Za prvé nebylo tak masové, za druhé nešlo povětšinou o nabídku bankovních produktů. Některé sociálně smýšlející firmy později umožňovaly dělníkům získávat malé půjčky za výhodných podmínek, a to již ve 20. a 30. letech minulého století. Avšak znovu je třeba zdůraznit, že často se jednalo o velmi malé množství takových situací a pro většinu společenských skupin bylo klasické zadlužení v podstatě nepřijatelné. Vrcholem půjčky bylo vzít si vejce, mouku a cukr na pozdější splátku. V České republice došlo k značnému obratu po revoluci. Největší změny byly zaznamenány zhruba od roku 2000, kdy se postkomunistické země staly hospodářskými tahouny Evropy. Zadlužování rodin se v tomto

období rozeběhlo naprosto bez omezení. V letech 2000 – 2008 lze vysledovat v podstatě exponenciální nárůst dluhu domácností. (Smrčka, 2010, s. 366 - 369)

Zadlužení domácností v Česku na sklonku roku 2005 činilo asi 300 miliard Kč. Z toho je asi 20 % úvěrů nedobytných. Řada domácností se tak vystavuje riziku exekuce, což je extrémní zátěž, a co je důležité, zasahuje velmi často i osoby, které s dluhy nemají nic společného. (Riegel, 2007, s. 168)

Mnozí občané se snaží řešit tísnivou finanční situaci půjčkami na vysoký úrok, který často není reálné splatit. Dluhy proto rostou, roztočí se **spirála** dalších možných sociálních problémů, spojených s neřešitelnou ekonomickou situací jedince nebo jeho rodiny. Proto vznikají **nové sociální služby**, které se snaží reagovat na potřeby lidí, kteří se ocitají v krizových či až kritických stavech. Jedná se mnohdy o lidi, kteří se nachází v situacích, které vedou k vyloučení: například rodiny s jedním živitelem, dlouhodobě nezaměstnaní, děti ulice, propuštění z věznic, nekvalifikovaní, bezdomovci a další. V současné době je zřejmé, že stát nemůže poskytnout všem lidem základní jistoty a zaručený příjem. Přesto se pracuje na mnohých alternativních možnostech pomoci a ochrany sociálně vyloučených spoluobytelů. Státní sociální politika zatím hledá možnosti řešení eliminace sociálního vyloučení, bohužel současná ekonomická situace silně ovlivňuje sociální politiku a udává možnosti a limity sociálních dávek. (Moravcová, 2012, s. 19)

1.2 Předlužení jako sociálně - ekonomický problém

Je vhodné zamyslet se nad **předlužením** v globálním měřítku. Tak lze totiž dedukovat, že předlužení není pouze problémem velmi obtížného sociálního začlenění předlužené domácnosti do běžného života společnosti, tedy záležitostí **sociální**. Jedná se také o **ekonomický problém**, protože osoby v produktivním věku jsou pracovně demotivovány k legální práci. Vzhledem k tomu, že jejich pracovní příjem podléhá exekuci, tak často raději legálně nepracují a pobírají sociální dávky, které však mnohdy končí v rukou lichvářů. Takové sociální dávky, často poskytované jako pomoc v hmotné nouzi, se mívají svým účinkem, pokud neslouží příjemci, ale k obohacování úzké skupiny lichvářů. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 55)

Většina lidí se musí dlouhou část svého života zaměřovat na získávání peněz jako nejbližší cíl svého usilování. Tímto způsobem pak vzniká představa, že veškeré štěstí a veškeré ko-

nečné životní uspokojení je pevně spojeno s vlastněním určité sumy peněz, a ty se tak z pouhého prostředku a předpokladu vnitřně mění v konečný účel. Když je však tohoto cíle dosaženo, dostavuje se nesčetněkrát ona smrtelná nuda a zklamání. Nejnápadněji pak vystupuje hlavně u obchodníků, kteří se po uspoření určité částky peněz stáhli do ústraní a žijí jako rentiéři. Jakmile odpadnou okolnosti nutící k tomu, že hodnotové vědomí se koncentruje na peníze, odhaluje se pravá povaha peněz jako pouhého prostředku. Takový prostředek se tak stává neužitečným a neuspokojivým, pokud je život odkázán pouze na něj. Peníze jsou totiž jen jakýmsi mostem ke konečným hodnotám a na mostě se nedá bydlet. (Simmel, 2006, s. 18)

Bayer a Bayerová (1996) uvádějí funkce peněz ve vztazích:

1. **v oblasti zájmů** – prostřednictvím peněz dochází k rozšíření sociálních vazeb a závislostí, ke koordinaci a přizpůsobování;
2. **v oblasti důvěry** - život v moderní společnosti může být jen stěží založen na neomezené znalosti rozhodujících skutečností, proto jsou peníze nejvýznamnějším předpokladem společenského života;
3. **v oblasti vnímání tělesnosti** – styk prostřednictvím peněz je stykem bez tělesnosti, v němž klesá význam tělesné schránky, expresivních výrazů apod. (Bayer a Bayerová, 1996 cit. podle Nováková a Sobotka, 2011, s. 24)

Zadlužení dnešních rodin ve vyspělých společnostech je natolik vysoké a roste takovým tempem, že jakékoliv hospodářské otřesy států a nebo jakékoliv, třeba i jen krátkodobé krize hospodářských systémů, znamenají pro rodiny hluboké nebezpečí. (Smrčka, 2008, s. 87)

S tím, jak se výrazně zvýšila životní úroveň v podstatě každého občana v ekonomicky významných zemích, se na straně druhé objevila i **zásadní sociální nerovnost**. Člověk, který měl vysoký plat, se mohl těšit z doposud nepoznaných možností, které se otevíraly postupně tak, jak rostla životní úroveň. Na jedné straně se spotřebitelské chování, jistota, potřeba dokázat si svoji sociální příslušnost nebo ukázat spotřebu vyšší, než odpovídá společenské vrstvě, vyvinula všude velmi rychle. Možnosti, které byly koncipované pro relativně úzkou skupinu těch společensky a ekonomicky nejvíce úspěšných, se však nutně líbily všem. Tímto způsobem se tak zrodila potřeba uměle zvýšit svou životní úroveň. Ta vede ve většině případů k tomu, že se vlastní finanční potenciál podpoří díky zadlužení. Z ekonomického

hlediska vede růst dluhu k růstu spotřeby a růst spotřeby vyvolává prosperitu, zvyšuje příjmy státu, podporuje jeho výdaje atd. Dluh všechno rozhýbe. (Smrčka, 2010, s. 399)

Ve vyjádření touhy, poptávky, uskutečňování konzumu se česká společnost, stejně jako všechny společnosti postkomunistické, stala nesporně společností kontinentální bohužel v tom nejhorším smyslu slova. Rovinu potřeb dorovnaly nové unijní národy velmi rychle. Ale na opačné straně chybí této společnosti výkonnost a zkušenosti potřebné k tomu, aby vzniklé ambice bylo možné zvládnout se stejně potřebnou odpovědností. Tato jasná difERENCE musí nutně u části společnosti vést k tomu, že situaci nebude po určité době zvládat, a tak se některé rodiny dostanou do stavu předluženosti. (Smrčka, 2010, s. 400)

Hlavním problémem, který zjevně nezvládnou na počátku svého zadlužení rodiny dostatečně zvážit, je reálné **posouzení potřebnosti** prvního **úvěru**. Ten totiž pouze málokdy sám o sobě překračuje schopnosti rodiny splácet – nicméně bývá zbytečný. *Kupujeme zboží, které nepotřebujeme, za peníze, které nemáme*. Druhá půjčka pak už bývá vynucena potřebou velmi *seriózní a morální*, např. vybavením dětí na lyžařský zájezd a podobně. Lze konstatovat, že v prvním případě se jednalo alespoň do značné míry o reálnou potřebu fakticky nutnou pro běžné fungování rodiny. V druhém případě je však již financována jistá prestiž a potřeba nedat najevo vlastní finanční problémy. Spirála se tak začala rozjíždět. Přitom hlavní problém takové rodiny není ve financích, ale je v přemýšlení. Pomalu si totiž zvyká na život s dluhem a na život na dluh. První úvěr se rodině podařilo úspěšně splácet a vcelku to *zase tak moc nebolelo*. Ochota přijmout úvěr číslo dvě je tedy vyšší, stejně tak si bude rodina troufat mít zároveň úvěry dva. Avšak toto všechno se děje ještě před tím, než se ozvou ekonomické potíže a přijde krize, takže rodina je optimisticky naladěná. Racionální posouzení potřeby úvěru je mnohokrát velmi složité i v případě, kdy jsou rodiny, které jsou často bez elementárních finančních zkušeností a prakticky vždy bez základních znalostí problematiky, vystaveny silné reklamě bankovních domů. Ty totiž zcela logicky ve svém obchodním zájmu bagatelizují rizika přijetí úvěru. (Smrčka, 2010, s. 401 - 402)

První splacený nebo dlouhodobě **splacený úvěr vede ke snížení pozornosti** a ostražitosti rodin, následují pak úvěry další, které již mnohdy jenom kryjí dluhovou službu. První žadatelé o úvěr nejsou odmítnuti prakticky nikdy a příjem rodiny musí být opravdu velmi nízký k tomu, aby banka odmítla úvěrovat její spotřebu. Během posledních let se ale poměrně zdokonalil v celé Evropě systém bankovních registrů a registrů dalších finančních institucí, takže finančníci nyní disponují podstatně větším množstvím informací o kliento-

vi. Především znají velmi podrobně jeho finanční historii, schopnost splácet a další potřebné údaje. S prvními potížemi roste ostražitost bank a známý dlužník již nemá touto cestou možnost získat další prostředky. Většinou se pak předlužená rodina obrací na nebankovní společnosti poskytující úvěry za velmi tvrdých podmínek a její situace se tak stává prakticky neúnosnou. V takovém případě již pojem obezřetnost nebo povolnost k přijímání nových úvěrů postupně ztrácí smysl, protože se rodina dostane do vleku událostí a nezbyvá, než prostě za jakýchkoliv podmínek replikovat nové a nové úvěry. (Smrčka, 2010, s. 406)

Svoboda, kterou peníze poskytují, je zrádná. Masivní reklama, která nabádá k půjčkám, je výraz svobody podnikání zde působících firem a nikdo jí nemusí podlehnout. Spíše opak je pravdou. Žít na dluh je už běžné, ale splácet je nutné. (Riegel, 2007, s. 168)

1.3 Subjektivní vnímání zadluženosti

Důvody zadlužování z psychologického hlediska lze analogicky hledat ve faktorech, které ovlivňují spoření, což jsou příjem, bohatství, důchodový systém a sociální zabezpečení, úroková míra, inflace a věk. Podle Novákové a Sobotky nebyly objeveny významnější souvislosti mezi rysy osobnosti a mírou spoření. Existují však genderové rozdíly k postoji k penězům. Přístup mužů je totiž přístupem *lovců* a přístup žen je přístupem *sběračů*. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 25)

Stejně tak nejsou totožné postoje k úvěrům. Velký **význam** v tomto ohledu má zejména **primární rodina**, která může prostřednictvím transgeneračního přenosu poskytovat vhodné vzorce ekonomického chování, stejně jako vzory iracionálního a nezodpovědného chování. Obecně je úvěr společností vnímán jako neutrální, protože je brán jako součást podnikání a hospodaření. Dluh je tradičně vnímán negativně. Úvěr, a jeho další podoby, mají pro dlužníka v daný moment tu subjektivní výhodu, že předmět jeho potřeby mu je k dispozici okamžitě. A bohužel tento užitek často převažuje nad možnými riziky do budoucnosti. Úvěr je v posledních letech součástí moderního života, je také prostředkem uspokojování řady potřeb a přání, podporuje určitou image a socioekonomický status ve společnosti. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 25)

Součástí lidské povahy, alespoň té části, která rozhoduje o ekonomické úspěšnosti či neúspěšnosti, je i vztah konkrétního člověka k tomu, aby se on sám zadlužil, nebo naopak k tomu, aby někomu sám půjčil. Jsou typy lidí, kteří jsou v podstatě neschopni žít

s dluhem, kteří – pokud se to stane a musí si půjčit – nespí a jsou nervózní až do chvíle, kdy mají závazek uhrazen. A naopak existují i takoví, kteří jsou zvyklí dlužit miliony a jejich psychiku to ovlivňuje minimálně. Obecně se však dá konstatovat, že v dnešní době přijímají dluh i rodiny, které to nemají nutně zapotřebí. Dluhem se totiž snaží pouze urychlit tempo své konzumu tak, aby se cítily dostatečně součástí spotřebitelsky zaměřeného světa. (Smrčka, 2010, s. 365)

Typický dlužník prvního desetiletí 21. století v České republice je podle Hynka Filipa: „zoufalec. Člověk, která sám sebe neovládá. Existují dvě skupiny dlužníků: obyvatelé pražského či ostravského sídliště a mladí borci do pětadvaceti let. V každém portfolio špatných úvěrů jich dohromady najdete kolem 40 %“. Hovoří Hynek Filip, který pracuje jako jednatel firmy, která se specializuje na vymáhání pohledávek. Dále také hovoří i o dopadech předlužení na rodiny. „Rozpad rodiny je běžná věc, občas dojde i na sebevraždu. To jsou ale labilní jedinci. Některým lidem naopak dluhy vůbec nevadí a umějí s nimi pohodlně žít. A zoufalci, kteří mají se splácením největší problémy, osobní bankrot nepomůže. Nedsáhnou totiž na 30 % hranici, kterou by měli ze svých celkových dluhů zaplatit, než jim bude zbytek prominut. Moudré pořekadlo praví: dluhy ujídají chleba.“ (Fričová a Mašek, 2009, s. 20)

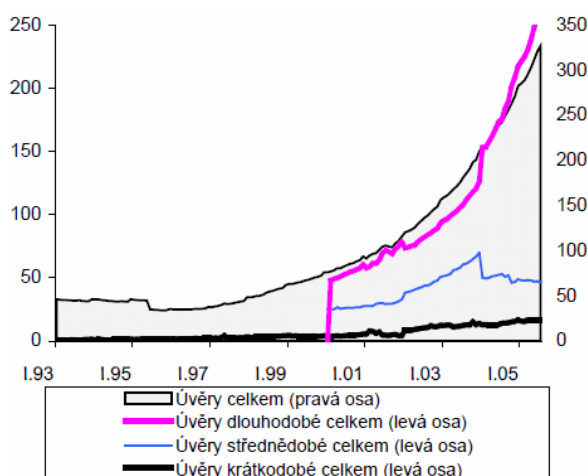
Fakt, že dnešní generace přistupují k přijímání úvěrů zemích stále svobodomyšlněji a s menšími zábrany, nepředpovídá pro budoucnost finanční stability našeho kontinentu nic dobrého. (Smrčka, 2010, s. 400)

1.4 Statistiky a výzkumy zadluženosti

Podle statistiky *Změny v sektoru domácností ČR v období 1995 až 2005 – úspory a zadluženost* Českého statistického úřadu stoupla během let 1997 – 2004 zadluženost českých domácností z 2,7 % HDP na 10,3 % HDP České republiky. Necelých 72 % z celkové zadluženosti domácností představovaly v polovině roku 2005 úvěry na bydlení, což jsou úvěry hypoteční a ze stavebního spoření. (Dubská, 2005, s. 32)

V období 1995 – 2005 stoupla úroveň zadlužení v segmentu domácností o více než 800 %. **Důvody** tohoto ohromného **růstu dluhů** jsou nejčastěji díky otevřeným horizontům spotřeby, změněnému náhledu na zadluženost, růstu životní úrovně, silnému marketingu fi-

nančních zprostředkovatelů, snadné dostupnosti peněz od bank či společností splátkového prodeje a velkému zájmu o vlastní bydlení. (Dubská, 2005, s. 27)

Obrázek 1 - Zadluženost v segmentu domácností

(Zdroj: ČNB cit. podle Dubská, 2005, s. 27)

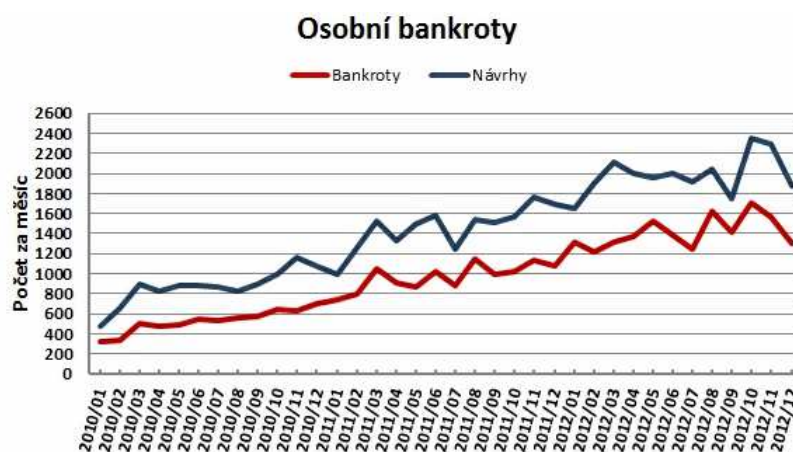
V další statistice Českého statistického úřadu *Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pasti?* se během let 1997 – 2007 projevila změna v nakládání s penězi v českých domácnostech tím, že enormně narostla jejich zadluženost. Pouze od obchodních bank mělo obyvatelstvo koncem roku 2007 půjčeno 688,2 mld. korun, což byl o čtrnáctkrát větší objem než v roce 1997. Vnímání rizika dluhů je dle výzkumu individuální. Záleží na věku dlužníka, jeho rodinném statusu (zda má či nemá děti) a obecně i na výši úrokových sazeb a cenové hladině realitního trhu. (Dubská, 2008, s. 1- 2)

Důvody růstu zadluženosti českých domácností jsou závislé jak na straně příjemců peněz, tak na straně jejich poskytovatelů. Domácnosti změnilý svůj náhled na zadluženost, v české společnosti se výrazně projevila orientace směrem ke konzumu, životní úroveň stoupla. Vývoj dlouhodobé zadluženosti domácností pak jasně odráží hlad po vlastním bydlení, patrný zejména v posledních letech zkoumaného období. (Dubská, 2008, s. 11)

V roce 2007 se podle Exekutorské komory České republiky staly poprvé významnou příčinou nárůstu počtu nově nařízených exekucí nesplácené úvěry u bankovních i nebankovních finanční institucí. U fyzických osob byly provedeny asi tři čtvrtiny všech příkázaných exekucí, což dokazuje, že lidé začali mít problémy se splácením svých úvěrových závazků. Ve většině případů dluhy dosahovaly sumu maximálně několik stovek tisíc, jen zcela výjimečně se jednalo o milionové dlužné částky. (Dubská, 2008, s. 14)

Podle výzkumu *Finanční gramotnost 2010* agentury STEM/MARK pro Ministerstvo financí ČR a Českou národní banku by více než jedna třetina domácností nedokázala pokrýt své výdaje po výpadku příjmu na jeden měsíc. Finanční plán přitom doporučuje držet rezervu ve výši šesti měsíčních výdajů. Tato jedna třetina domácností je proto silně zranitelná. Stačí jí totiž výpadek příjmu na jeden měsíc a už se dostává do náručí úvěrových institucí. A pokud rodina rezervy nemá, dá se s velkou určitostí předpokládat, pro ni bude obtížné půjčku splatit. Z šetření dále vyplynulo, že lidé raději spoří, než utrácí. Pokud na něco nemají, tak si ve většině případů finance nepůjčí. (STEM/MARK, 2010, s. 31 – 61)

V roce 2012 bylo vyhlášeno 16 956 osobních bankrotů, což znamená nárůst 46 % oproti roku 2011. Zároveň je to i nejvíce od roku 2008, kdy nový insolvenční zákon vstoupil v platnost. V rámci krajů připadlo v roce 2012 nejvíce osobních bankrotů na Karlovarský a Královéhradecký kraj. Nejméně pak zaznamenala Praha a Vysočina. (Czech Credit Bureau, 2013)

Obrázek 2 - Osobní bankroty 2010 – 2012 (Zdroj: CCB, 2013)

2 PREVENCE ZADLUŽOVÁNÍ

Problém zadluženosti byl vysvětlen v předchozí kapitole. Nyní je vhodné si upřesnit, jak je možné proti zadluženosti bojovat. V rámci primární prevence se nejvíce nabízí možnost finančního vzdělávání pro všechny věkové skupiny obyvatelstva. Pokud už primární prevence nestačí, nastupuje zde sekundární prevence a s ní občanské poradny, které v dnešní době dokáží nabízet pomocnou ruku všem dlužníkům. V této oblasti fungují samozřejmě i jiné organizace a státní správa, o čemž je možné přesvědčit se v podkapitole o projektech proti zadlužování. Závěrem je nastíněn i evropský kontext boje se zadlužeností a rady při půjčování si peněz.

Prevence je termín, kterým se obecně označuje předcházení vzniku různých procesů s negativními dopady pro existenci a rozvoj člověka. Týká se nejrůznějších civilizačních jevů a jejich důsledků. Zpravidla jsou spojena s možnými deviacemi v existenci civilizačních jevů. (Krejčířová, 2007, s. 53)

Kraus, který píše o **sociální prevenci**, ji charakterizuje jako: „předcházení potenciálnímu ohrožení sociálněpatologickými jevy a ochranu před nimi.“ Klasifikuje ji na primární, ve které se uplatňuje snaha předcházet sociálnědeviantnímu jednání, kde konkrétní jev ještě nenastal. Dále na sekundární, při které ovlivňuje jedince, kteří jsou z pohledu sociální patologie rizikováni nebo se už deviantního chování dopustili. Terciární prevence usiluje o zabránění recidivy. Podle Krause je zjevné, že působení sociální pedagogiky je převážně v prevenci, která není specifická. Nespecifická prevence totiž symbolizuje celkové formování osobnosti, která je zralá a tím je schopna sama odolat různým negativním vlivům a nástrahám. Specifická se totiž týká jen jednotlivých sociálních deviací. (Kraus, 2008, s. 148)

Proto i pokud se hovoří o prevenci zadlužování, je z hlediska sociální pedagogiky vhodnější zabývat se jí komplexně. Tímto působením může nejlépe připravit jedince na všechny možné nástrahy, které jsou se zadlužením spojeny. V rámci sociální pedagogiky je především nutné si obecně uvědomit, jak je důležité se prevencí zadlužení zabývat.

Nejefektivnějším východiskem se jeví Ministerstvu vnitra ČR tlak na **zvyšování transparentnosti podmínek** úvěrů a půjček, dodržování správného řízení firmy, zlepšování informovanosti a finanční gramotnosti obyvatel. Opatření ve státní správě jsou takové, že v základním rozsahu musí být poskytnuty alespoň základní informace a schopnost nabídnout

nout klientovi kontakt s odbornou situací. V širším rámci je pak vhodné občany finančně vzdělávat – a to jak děti, tak dospělí. (Peterková a Jiránek, 2008, s. 35 – 36)

Návrhy na budoucí řešení zadlužování obyvatel ČR jsou dle Peterkové a Jiráňka: **finanční vzdělávání, informovanost a poradenství a legislativní opatření.** (Peterková a Jiránek, 2008, s. 40 – 42)

2.1 Špatná řešení stavu zadluženosti

K hlavním **příčinám růstu zadluženosti domácností** patří změna náhledů na to, jak nakládat s penězi a příklon ke konzumnímu životnímu stylu. Vzato historicky, byla naopak ctností šetrnost a sklon k úsporám. Od počátku nového milénia však poskytovatelé peněz zaměřili svůj marketing na domácnosti. Výrazným poklesem úroků a cílenou reklamou začali podněcovat touhu spotřebitele nakupovat. Snadnou dostupností cizích peněz se tak otevřela cesta domácností k zadluženosti a jejich účasti na předluženosti. Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, k velkému nárůstu v zadlužování domácností došlo přibližně v polovině roku 2000 a podnětem k němu se stala snadná dosažitelnost úvěrů poskytovaných finančními institucemi. V tomto období se protнула finanční ochota finančních institucí půjčovat peníze s ochotou domácností žít na dluh. Byly vytvořeny podmínky, které podnítily růst zadlužování domácností, přičemž část domácností se dostala do následného předlužení. Předluženost domácností se tak odvíjí od neschopnosti domácností splácet dluhy, které mají u finančních institucí. Jedná se dluhy spojené s bydlením a dluhy plynoucí z různých pokut, náhrad škod či třeba neplacení výživného. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 55)

V této nepříznivé životní situaci se dlužníci často stávají obětmi spekulantů a lichvářů. Člověk, kterému hrozí například za neplacení nájemného postih vystěhováním z bytu či exekucí majetku, si nejčastěji půjčí u lichvářů nebo firem, které nabízejí tzv. **rychlé půjčky s vysokým úrokem.** Měsíční úrok za tyto služby se pohybuje v řádu desítek až stovek procent. Výše dlužných částek tak během krátké doby narůstá do úrovně, jež je z rozpočtů rodin žijících většinou v závislosti na sociálních dávkách prakticky nezaplacitelná. Zadlužené domácnosti jsou tak často uvězněny v **koloběhu splácení** a dalšího narůstání dluhů, ze kterého se většinou nejsou schopny vymanit. Díky tomu celý problém narůstá a **předlužení** domácností představuje jednu z největších překážek pro jejich opětovné sociální začlenění do společnosti. A bohužel právě naopak se stává předlužení domácnosti příčinou

jejího dalšího **sociálního vylučování** a jakákoliv snaha o řešení problému je obtížná, ne-li nemožná. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 56)

2.2 Finanční vzdělávání

Z předchozí kapitoly jasně vyplývá, že je nutné místo *špatného řešení stavu zadluženosti*, začít řešit tento stav *správně*. Aby občané věděli a znali správné postupy a dokázali v situaci zadlužení jednat, je vhodné, aby měli určitou úroveň finanční gramotnosti.

V současné době žádá téměř každý 650. občan České republiky o osobní bankrot. Každý měsíc je pak podáváno víc než 1500 nových insolvenčních návrhů. Každodenní realita ukazuje, jak nezbytné finanční vzdělávání je. Patrně i proto se finanční gramotnost nově stává součástí mezinárodního programu hodnocení výsledků PISA v rámci OECD, který sleduje výsledky patnáctiletých žáků. Finanční gramotnost byla zařazena v roce 2012 jako alternativní komponenta vedle gramotnosti matematické, čtenářské a přírodovědné. (Hesová a Zelendová, 2011, s. 5)

O vytvoření uceleného **systému vzdělávání finanční gramotnosti** se v České republice pokoušelo několik subjektů a první dílčí pokusy o finanční vzdělávání sahají k polistopadové historii hluboko do devadesátých let. Na základě těchto výzev bylo vydáno usnesení vlády České republiky č. 1594 ze dne 7. prosince 2005 o *zlepšení podmínek v bankovním sektoru*. Jeho součástí je zlepšení podmínek pro spotřebitele na finančním trhu, ale především úkol vybudování systému finanční gramotnosti na základních a středních školách. Na základě tohoto usnesení vznikla mezirezortní skupina Ministerstva financí ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, která postupně vytvořila návrh systému finančního vzdělávání a především definovala základní standardy finanční gramotnosti. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 17 – 18)

Vzhledem k reáliím každodenního života v české moderní společnosti dozrál konečně čas k vážným krokům ve výchově k efektivnímu a nerizikovému ekonomickému chování. Nezodpovědné a nedostatečně promyšlené ekonomické chování každého jednotlivce s sebou nese rizika jak psychická, tak i sociální. Nekompetentní rozhodnutí v otázkách zaměstnanosti a hospodaření s penězi strhávají do víru insolventnosti často celé rodiny. V těchto souvislostech je nutné chápat ekonomické chování jako neoddělitelnou součást praktického

lidského jednání, s jehož pomocí lze rozvinout osobnostní kvality člověka, nejenom ty racionální, ale také citové, volní, žádostivé a toužící. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 22)

S dluhy je to jako s nemocemi. Mohou člověka oslabit, izolovat, dokonce i totálně zničit. Včasná prevence může zachránit život. Finanční vzdělávání právě takovou prevencí je. (Hesová a Zelendová, 2011, s. 5)

2.2.1 Finanční gramotnost

V současné době to vypadá, jako by svět na penězích stál a padal. Peníze rozhodují o malých i velkých věcech a obzvlášť často i o tom, jak my sami žijeme. Lidská spokojenost či nespokojenost, zdraví i obtíže, možnosti a přání jsou z velké míry ovlivněné množstvím vlastních peněz. Peníze rozhodují o tom, co si člověk může dovolit, zda děti mohou studovat, zda je možnost věnovat se věcem, které ho baví. Pokud je jich dostatek, je život, ve většině případů, více pohodový. Nikdo však ve školách neučil, jak se správně používají a využívají finanční produkty, bez kterých se již v současné době nelze obejít. (Kociánová, 2012, s. 8 – 11)

„**Finanční gramotnost** je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“ (Ministerstvo financí České republiky, 2010, s. 11)

Jde o specializovanou součást širší ekonomické gramotnosti, která navíc zahrnuje např. schopnost zajistit si příjem, dokázat domyslet důsledky osobních rozhodnutí na současný a budoucí příjem, orientovat se na trhu pracovních příležitostí nebo způsobilost rozhodovat o výdajích apod. K finanční gramotnosti se váží i nezbytné makroekonomické aspekty a daňová oblast a to zejména vzhledem k tomu, že se významně podílí na finančních zdrojích jednotlivců i domácností a má tedy významný vliv na peněžní toky v soukromých financích. Gramotnost finanční jako část gramotnosti ekonomické formuje znalosti, dovednosti a hodnotové postoje, které by měl občan mít, aby se dokázal uplatnit v občanské společnosti. (Ministerstvo financí České republiky, 2010, s. 11 - 12)

Finanční gramotnost je vymezena strukturovanou definicí, na kterou pak navazují konkrétní **Standardy finanční gramotnosti**. Tyto obsahové a cílové standardy stanovují ideální úroveň finanční gramotnosti pro různé věkové skupiny žáků. Definice finanční gramotnosti je dále strukturována a člení se na několik vzájemně prolínajících se složek. Konkrétně se jedná o gramotnost peněžní, gramotnost cenovou a gramotnost rozpočtovou, která zahrnuje dvě specializované složky, správu finančních aktiv a správu finančních závazků. (Hesová a Zelendová, 2011, s. 6)

Základními **principy** finanční gramotnosti jsou podle Zbojka: rozumět penězům a mít o nich přesný přehled, být schopný vydělat peníze, šetřit peníze, mít schopnost investovat a vybudovat majetek a také majetek a úspory ochránit. Dosáhnout finanční gramotnosti podle něj nelze však jednorázovým aktem. Jedná se o celoživotní proces, který má svoje jednotlivé etapy vývoje a nelze je nijak přeskočit. (Zbojek, 2007, s. 63 - 64)

Nasadě je tak otázka propojení finanční gramotnosti a **inteligence**. Finanční gramotnost má jako jeden z předpokladů inteligenci, kdy v konkrétních případech v závislosti na výkonném deficitu je překážkou, která člověku neumožňuje získat elementární znalosti a dovednosti související s financemi a rodinným rozpočtem. Chápat abstraktní toky peněz a jejich přerozdělování na makroekonomické úrovni, podstatu ekonomického fungování domácnosti, či vztah mezi platbou platební kartou a probíhajícím úbytkem úspor, snižuje nezávislost na manipulaci reklamy na spotřební zboží, finanční produkty a jiné. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 26)

Základní znalostí každého ekonomicky smýšlejícího jedince je bezpochyby **finanční plán**. Velmi jednoduše řečeno, finanční plán znamená, že se stanoví dané cíle a k nim se přiřadí nějaké peníze. Protože pokud se má dosáhnout cíle, musí se na něj také nashromáždit peníze. A v takovém případě nezáleží na tom, zda je potřeba opravit střechu nebo zaplatit dětem studium. Pokud se stanoví finanční plán, pomůže tak před dluhovou pastí, protože hlídá základní rizika. Dluhová past znamená, že jsou čerpány úvěry, ale jejich splácení je už velká zátěž a finanční situaci tak jen nadále zhoršuje. Díky tomu zde pak chybí schopnost si určité zdroje našetřit a jsou tak půjčovány další peníze. V takovém případě už pak dochází i k tomu, že dlužníci si půjčují už i na splátky jiných úvěrů. Právě finanční plán zajišťuje, že je stanovena likvidní rezerva a je tak zajištěn majetek a příjmy. Likvidní rezerva slouží pro případ nečekaných výdajů jako je například oprava auta, rozbitá lednička, havárie v bytě a podobně. Zároveň pomáhá v případě výpadku příjmů například z důvodu ne-

moci nebo ztráty zaměstnání. Pro takové případy slouží finanční rezerva, ze které se peníze vezmou a není třeba si od nikoho brát úvěr, protože úvěrem se situace nezlepší a splácení je složitější než spoření. (Syrový a Tyl, 2011, s. 11 - 17)

Je třeba veřejnosti představit ekonomické chování jako trvalou a neoddělitelnou součást společenského chování a jednání jednotlivců sociálních skupin. Člověk v moderní společnosti bez schopnosti zvládat své ekonomické záležitosti nemůže dlouhodobě obstát. To by měla být výchozí premisa motivace k zvládnutí finanční gramotnosti. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 37)

2.2.2 Ekonomická socializace dětí

Postoje k penězům a k celé ekonomice jsou ovlivněny sociální učením, jsou závislé na pohlaví, sociální skupině, vzdělání i na fungování ekonomiky dané země. *Dětská ekonomika*, podobně jako tzv. *primitivní ekonomiky*, nemusí být nutně méně dokonalá než ekonomika dospělých. **Ekonomická psychologie** bere děti a mladistvé velmi vážně nejen jako budoucí ekonomické subjekty, ale i jako reálné aktéry ekonomiky. Je vhodné si uvědomit, že děti, až dospějí, budou opakovat ekonomické chování, kterému je naučí dospělí. V novodobé souvislosti s posunem od *ekonomiky hotových peněz* k *ekonomice úvěrů*, při nárůstu ekonomických aktivit domácností a všestranném vlivu peněz snad na každý lidský krok, je otázka kompetencí v této oblasti neobyčejně důležitá. Po několik let života děti vnímají peníze jako jiné objekty světa, setkávají se pouze s jejich fyzikálními vlastnostmi. Vidí a hodnotí jejich tvar, váhu, velikost, barevnost, vzory atd. Zpočátku nechápou pojetí ekvivalence, směnitelnosti, dělitelnosti, nemají tušení o ekonomických funkcích peněz. Nicméně vidí nákupy svých rodičů, sledují ekonomické chování svých starších kamarádů a sourozenců, jsou vystaveny vlivu médií, pohádek a dalších podnětů. Nejdůležitější zřejmě je, že ekonomická psychologie je zde proaktivní. Nabízí některé možnosti, jak ekonomické chování dětí ovlivnit, a to pomocí ekonomické výchovy rodičů. (Riegel, 2007, s. 105 – 106)

Furnham a Argyle (2000) referují o dvou **příručkách pro rodiče** pojednávajících o tom, jak ekonomicky vychovávat své děti. Argumentem pro tento postup je mimo jiné to, že za více jak 90 % rozvodů se skrývají finanční důvody, že nerealistické a špatné finanční návyky osvojené v dětství a dospívání vedou k problémům v dospělosti. Důsledky mohou být tragické, od prostého nedostatku peněz přes ztrátu dobré pověsti až po ztrátu domova. (Furnham a Argyle, 2000, cit. podle Riegel, 2007, s. 106)

Publikacemi pro děti se zabývá i Godfreyová, bankéřka, která založila dětskou banku a objevuje se v televizních programech o monetárně nefunkčních rodinách. Autorka se snaží prosadit, aby bylo rozlišovány jasně potřeby (nutnosti) a přání, čímž by se udělal rozdíl v nutných a možných výdajích. Takové jednání totiž vede k pravidlům chování. Z toho důvodu doporučuje i řadu finančně výchovných opatření, jako hry pro předškolní děti, platby příspěvků na charitu z kapesného, rodinné konference věnované plánování rozpočtu, použití ústních dohod o provedení práce atd. až po koncept *občana domácnosti* u teenagerů. Součástí jejího přístupu je i výuka účetnictví, použití platebních karet a vytváření optimálního rozložení finančních prostředků – portfolia. (Godfreyová, 1995, cit. podle Riegel, 2007, s. 106 – 107)

Výuka finanční gramotnosti se na středních školách stala v období let 2007 – 2010 povinnou a hovoří se i o zavedení povinné výuky na základních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy si od tohoto kroku slibuje, že žáci budou mít po absolvování této výuky takové znalosti, dovednosti a hodnotové postoje, díky kterým budou schopni zabezpečit sebe i rodinu a aktivně budou aktivně vystupovat na trhu finančních produktů a služeb. (Drobiš, 2013)

2.3 Občanské poradenství

Občanské poradenství je služba základního sociálního poradenství. Jeho typickým znakem je, že vzniká z občanské iniciativy, nejčastěji jako občanské sdružení nebo účelové zařízení církve. To znamená, že občanské poradny jsou nevládní a neziskové organizace. Svým charakterem přispívají k tomu, aby se rozvíjela občanská společnost, podporují v lidech osobní odpovědnost, občanskou statečnost a aktivní zájem o řešení jejich problémů i problémů komunity. Významnou roli hraje prvek dobrovolnosti v zajišťování služby občanského poradenství. (Richtrová, 2002, s. 11)

Základní sociální poradenství v České republice poskytují občanům nestátní neziskové organizace, tzv. **občanské poradny**. Ty u nás vznikly podle britského vzoru po roce 1996. Fungují v krajských městech a také v některých obcích s rozšířenou působností. Poradenství je poskytováno hlavně v oblastech, které se týkají: bydlení, rodiny, občanskoprávních vztahů, majetkových záležitostí, sociálních dávek a služeb a finančních záležitostí. Nejčastěji poradny dávají informace formou osobní konzultace, telefonickým kontaktem s klien-

tem nebo také formou písemné odpovědi na dotaz, např. elektronickou poštou. (Matoušek a kol., 2007, s. 105 – 106)

Internetové poradenství je poradenskou službou klientům, kteří se ocitli v situaci, pro jejíž řešení vyhledávají pomoc odborníků prostřednictvím internetu a zároveň nechtějí, nebo nemohou komunikovat s odborníkem pomocí telefonu, nebo osobně. Internetové poradenství je poradenstvím v podstatě bez bariér. Pro klienta, uživatele internetu, se tak stává mimo jiné velmi důležitým prvním kontaktem – branou pro další působení odborníků ne již ve virtuálním, ale reálném světě. (Horská, Lásková a Ptáček, 2010, s. 28 - 33)

Občanské poradny rozlišují dva základní cíle. **Prvním cílem** občanského poradenství je, že se snaží informovat lidi tak, aby znali všechna svá práva i povinnosti, aby uměli účinně vyjádřit své potřeby a aby znali dostupné služby. Je to z toho důvodu, že člověk, který je znalý svých práv a povinností a ví, jak je hájit, se stává nejdůležitějším článkem občanské společnosti. Takový občan může šetřit nemalé finanční prostředky své společnosti. A jak Richtrová poznamenává o zkušenosti pracovníků občanských poraden s těmito občany – úředníci si na klienty, kteří jsou plátcí daní a uživatelé služeb, teprve zvykají. (Richtrová, 2002, s. 11)

Druhým cílem občanského poradenství je analyzovat problémy občanů a díky tomu tak moci upozorňovat zákonodárné orgány, orgány samospráv a příslušné orgány státní správy na nedostatky legislativy. A souběžně informovat i subjekty, které poskytují služby, aby znaly neřešené problémy občanů, čímž se přispívá k rozvoji a zlepšení služeb, stejně tak i k podpoře fungování úřadů na místní a celostátní úrovni. (Asociace občanských poraden, 2001)

Občanské poradny se při vstupu do Asociace zavazují řídit čtyřmi základními **principy**. Jsou jimi: bezplatnost, nezávislost, nestrannost, diskrétnost. (Richtrová, 2002, s. 11 – 13)

Bezplatné poradenství je ve všech 18 poskytovaných oblastech, které jsou vyjmenovány níže. Bezplatnost je uplatňována i ve čtyřech úrovních poradenství: informace, rada, aktivní pomoc a asistence. **Diskrétnost** znamená, že uživatel může vystupovat anonymně. Jak samotní poradci, tak i celá organizace jsou vázány mlčenlivostí, není-li to v rozporu s platnými právními předpisy. **Nestrannost** představuje takovou službu, která je poskytována všem lidem bez rozdílu rasy, pohlaví, zdravotního postižení, sexuální orientace, politické příslušnosti, světonázorové orientace, sociálního statusu apod. Rady a pomoc posky-

tuje pracovník poradny bez předpojatosti, zaujatosti a bez ovlivnění vlastními názory či jeho politickým a náboženským přesvědčením. Vzhledem k tomu, že poradny poskytují svým uživatelům služby samostatně na státních nebo jiných organizacích, které poradnu finančně dotují, garantují **nezávislost**. (Občanská poradna Společnou cestou, 2013)

Asociace občanských poraden je nástupnickou organizací Sdružení pro vybudování sítě občanských poraden, které bylo založené v roce 1997 a změnilo název na Asociaci občanských poraden v roce 1998. Nyní Asociace občanských poraden sdružuje 42 občanských poraden v 66 místech České republiky, které ročně zodpoví na 60 000 dotazů. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 87)

Výhodou sdružování poraden pod jedno společenství je v tom, že Asociace občanských poraden dbá na to, aby její členská základna byla rovnoměrně rozmístněna na území České republiky. A hlavní přínos pak spočívá v dobré informovanosti Asociace o tom, s jakými problémy se klienti nejvíce na občanské poradny obracejí, jaké nesnáze se u nich vyskytují nejčastěji, s čím jsou lidé nespokojeni, která právní úprava chybí nebo je nedostatečná, vedou statistiky. Na základě pravidelného vyhodnocování takovýchto údajů kontaktuje Asociace příslušné orgány státní správy i volených orgánů a zprostředkovává zpětnou vazbu. (Richtrová, 2002, s. 11)

Výčet **18 oblastí poradenství** poskytovaného ve všech poradnách sdružených v Asociaci občanských poraden je následující: sociální dávky, sociální pomoc, pojištění, pracovní - právní vztahy a zaměstnanost, bydlení, rodina a mezilidské vztahy, majetkoprávní vztahy a náhrada škody, finanční a rozpočtová problematika, zdravotnictví, školství a vzdělávání, ekologie, právo životního prostředí, ochrana spotřebitele, základy práva České republiky, právní systém Evropské unie, občanské soudní řízení, veřejná správa, trestní právo, ústavní právo. (Občanská poradna Společnou cestou, 2013)

2.3.1 Protidluhové poradenství

Dnes již existují mnohé poradny, které se problematikou oddlužení zabývají. Nacházejí se však ve větších městech. V některých případech je možné kontaktovat pracovníky těchto služeb telefonicky, prostřednictvím bezplatné linky nebo osobně. **Hlavním cílem** těchto služeb je vytvoření dvoustupňového protidluhového poradenství pro klienty, kteří se nacházejí v situaci zadlužení. Zadlužení jim totiž zabraňuje účast na trhu práce, způsobuje a

shromažďuje k sobě další negativní sociální události. Například neplacení nájmu a dalších poplatků, spojených s běžným každodenním životem. Samotné protidluhové poradenství se poskytuje klientům v krocích, které se k sobě váží. Jde o navazující stupně pomoci. **První stupeň** spočívá ve zmapování problematiky klienta. Poradenství je zde pouze informativní a odehrává se v poradně organizace nebo přímo v terénu, tedy v oblasti sociálně vyloučené lokality. Terénní pracovník reprezentuje službu oddlužení v praxi. Pokud mají klienti zájem, dohodne si s nimi schůzku v poradně. **Druhý stupeň** posléze spočívá v dojednání zakázky a smlouvy, která směřuje k řešení oddlužení klienta. Klient se tímto zavazuje respektovat jednotlivá ujednání sjednaných v této smlouvě. Návrh dílčích kroků, vedoucích k oddlužení, je konkrétně rozpracován například splátkovým kalendářem, aktivováním klientových zdrojů, jednáním s různými věřiteli a dalšími možnostmi směřujícími k postupnému oddlužení. Jednotlivá ujednání činností, zpracovaná v dohodě, jsou pracovníkem poradny kontrolována v určitých časových úsecích. Konkrétní pomoc v druhém stupni je již komplexním poradenstvím. Spočívá v těchto právních úkonech: podpora klienta během soudního uplatnění dluhu, podpora klienta během exekuce a soudního výkonu rozhodnutí, podpora klienta během konkursního řízení, jednání s věřiteli o splátkovém kalendáři, zajištění oddlužení klienta v insolvenčním řízení před soudem a další možnosti. Služby oddlužení jsou bezplatné, poskytují je státní, ale především nestátní subjekty. (Moravcová, 2012, s. 20)

Pro zadlužené občany by měl v první řadě fungovat **odbor sociální péče**. Tento odbor je na každém městském úřadu a jeho pracovnice by měly poradit, co v takovéto situaci dělat. Dále zde pak existují funkční poradny nejrůznějších neziskových organizací. Poradny při finanční tísní působí v Praze, Ostravě a Ústí nad Labem. V Šumperku, Litvínově, České Lípě, Hradci Králové a Plzni fungují výjezdní poradny, které jsou popsány níže v projektech proti zadlužování. Hlavním cílem poradny je sice pomáhat dlužníkům, ale snaží se především předcházet nejtěžším případům zadlužení. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 137)

2.4 Projekty proti zadlužování

V roce 2007 obdržel Olomoucký kraj státní dotaci v rámci Programu prevence kriminality na místní úrovni – Partnerství na pilotní projekt prevence zadluženosti *Nic není zadarmo*. V rámci své činnosti se tohoto projektu zúčastnilo i Sdružení SPES, které pomáhá lidem v předlužení. Smyslem projektu bylo především zahájit osvětovou kampaň, rozšířit pora-

denské služby a zvýšit odbornou úroveň profesionálních pracovníků pomáhajících profesí. Současně otestovat nové prvky a vytvářené metody ofenzivního boje proti tomuto rychle se rozšiřujícímu fenoménu, jež může být zárodkem a příčinou pozdější kriminality. (Peterková a Jiránek, 2008, s. 38)

Sdružení SPES dále spolupracovalo na projektu *Evropa pro všechny*. Náplní tohoto projektu byla roční komunikační kampaň, která měla za cíl podpořit opatření proti sociální exkluzi různých skupin obyvatel v České republice. Byly pořádány semináře ve všech 14 krajích ČR, vydávány informační materiály o řešení problémů sociální exkluze v EU a řada jiných aktivit. Za zmínku jistě stojí informační leták *Půjčujte si s rozumem!*, který na 21 stranách přehledně radí, jak hospodařit, pokud je klient v dlužích. (SPES, 2011)

V roce 2008 zřídilo také Sdružení SPES *Pojízdné poradny*, které pomáhaly nalézt nové východisko z tíživé finanční situace zadluženým lidem v severomoravských městech. Projekt měl takový úspěch, že byla po skončení programu otevřena v Olomouci tato nová forma pomoci jako rozšíření stávající činnosti poradenského centra SPES. (SPES, 2011)

Sdružení českých spotřebitelů již několik let vede s partnery kampaň nazvanou *Podepsat můžeš, přečíst musíš!*. Spolupráce nastala v době, kdy v České republice začala prudce narůstat míra zadlužení domácností. Pokračující boom zaznamenalo sdružení v hypotečních úvěrech, byť se v posledních měsících zpomalil. Sdružení českých spotřebitelů chce svým projektem přispívat ke zvyšování právního povědomí spotřebitelů, kteří mnohdy nemají potřebnou představu o náležitostech smlouvy, již se chystají uzavřít. Se zněním smlouvy se neseznamují často ani zběžně nebo vůbec a důsledky svého podpisu smlouvy si neuvědomují. O kampani se mohou spotřebitelé informovat na webových stránkách www.vaspodpis.cz. (Dupal, Schlossberger a Toman, 2008, s. 5)

Asociaci občanských poraden se podařilo domluvit spolupráci s ČSOB a Poštovní spořitelnou a společně pak zahájili program *Poradenství v dluhové pasti pro širokou veřejnost*. Díky partnerskému přístupu jmenovaných bank je dluhové poradenství zcela nezávislé na bankovních produktech a obchodní strategii. Občanské poradny přísně dbají na nestranný a nezávislý přístup i v případech, kdy se klienti občanských poraden mohou dostat do střetu s partnerskými bankami. (Asociace občanských poraden, 2011)

V Pardubicích byl v letech 2007 – 2008 realizován projekt *Než zazvoní exekutor* na základě zkušeností s přibývajícími klienty, kteří se stále častěji ocitali v neschopnosti splácet.

Vzhledem k tomu, že byl program financován z Městského programu Prevence kriminality, bylo zde hlavním cílem naučit zadlužující se rodiny, preventivně předcházet problémům, které plynou z nezvládnutí splácení dluhů. Po skončení projektu se nabízela možnost využít všech zkušeností z praxe a také možnost působit preventivně i v rámci jiné cílové skupiny. Proto preventivní program pokračuje na středních školách. Dospívající mládeži těsně před zletilostí se otevírá nový svět půjček a potažmo dluhů a i možných exekucí. (Hůlová a Stoveva, 2009, s. 69 – 70)

V roce 2007 zahájila společnost COFET, a.s. přípravu komplexního systému vzdělávání finanční gramotnosti na základě požadavků odborníků MPSV ČR a potřeb plynoucích z výstupů pilotního národního projektu MPSV ČR *Pomoc dlouhodobě nezaměstnaným na Mostecku a Ostravsku*, realizovaného pod názvem ***Dost dobrá šance***. Právě tento pilotní projekt MPSV ČR prokázal, že mnoho nezaměstnaných zůstává v evidenci úřadů práce z čistě ekonomických důvodů, protože jsou předlužení. Společnost COFET, a.s. realizovala projekt *Dost dobrá šance* s tak vynikajícími výsledky mimo jiné i proto, že v rámci projektu uskutečnila pro občany kurzy základů finanční gramotnosti včetně poradenství finanční gramotnosti, které mělo velký ohlas mezi klienty projektu a dalšími občany. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 18)

2.5 Předlužování v evropském procesu sociálního začleňování

V Evropě byl v roce 2000 zahájen proces *společného boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení*, který byl později nazván jako *Proces sociálního začleňování znevýhodněných jedinců či znevýhodněných skupin obyvatelstva do života společnosti*. Na zasedání Evropské rady jako vrcholového orgánu Evropské unie byly v prosinci roku 2000 přijaty společné cíle v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Aby bylo dosaženo společně dohodnutých cílů v rámci Evropské unie, vypracovává každá členská země své národní plány sociálního začleňování, které obsahují konkrétní opatření k dosažení těchto záměrů. Jedná se o otevřenou metodu koordinace. V rámci tohoto postupu se součástí stalo i společné vyhodnocení úspěšných opatření přijatých na úrovni členských zemí, čímž dochází k vzájemnému předávání zkušeností mezi jednotlivými zeměmi o tzv. ***dobrych příkladech z praxe***. První dvouleté plány sestavily členské země v první polovině roku 2001. I tyto první plány obsahovaly příklady *dobré praxe*, mezi nimiž byly i příklady zaměřené na pre-

venci sociálního vylučování v důsledku předlužení domácnosti. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 52 – 53)

2.5.1 Příklady dobré praxe

Členské země Evropské unie si vzájemně předávají zkušenosti v boji s chudobou a sociálním vylučováním. Ve Spolkové republice Německo a v Rakousku jsou užívány dva příklady *dobré praxe*, aby tak zdolávaly problémy předlužování. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 53)

Ve **Spolkové republice Německo** vznikl v letech 2001 – 2002 Národní plán sociálního začleňování, který slouží jako prostředek k boji proti zadlužení. V tomto plánu byl nastolen program prevence před chudobou, přičemž smysl spočívá v podpoře a pomoci poskytované specifické vrstvě společnosti. Cílovou skupinou jsou zde jak děti, adolescenti i dospělí a především však celé domácnosti, které se ocitly v tíživé finanční situaci. Základem plánu je, aby se u této kategorie osob zvýšila kázeň ve finančních záležitostech. Subvenci ve finančním poradenství mají zajišťovat banky, pojišťovny a finanční instituce na regionální úrovni. V případě, že je na prevenci již pozdě, jsou k dispozici nápravná opatření, kdy osoby v tíživé finanční situaci dostávají příležitost k novému začátku. Pokud přistoupí na dohodnutý postup vyrovnání se s platební neschopností, získají šanci na odpis jakékoliv části nesplaceného dluhu po uplynutí lhůty 6 let. Situace předlužení se řeší tak, že se stanoví maximální peněžní částka na zaplacení dluhu, aniž by byly omezeny finanční zdroje pro zajištění základních potřeb domácnosti. (Kotýnková a Laňka, 2002, s. 65)

V **Rakousku** vznikl obdobně jako v Německu v letech 2001 - 2002 Národní akční plán sociálního začleňování. Plán byl projektován pro situace, kdy se dlužník ocitne v platební neschopnosti. Smyslem je chránit dlužníky před tzv. *bludným kruhem* placení úroků a dalších nákladů souvisejících se splácením dluhu a umožnit jim začít splácet dlužnou částku, pokud se dostanou do problémů. Jsou zde stanoveny přesné podmínky, za kterých je možné dluh splatit a jedná se o období zpravidla 7 let. Předpokladem je, že dlužník musí mít stále zaměstnání, musí být schopen platit nezbytné výdaje (nájem, vytápění apod.) a musí mít splaceno alespoň část dluhu. Kontrolním článkem je zde poradenské centrum pro dlužníky, které bylo ustaveno Ministerstvem spravedlnosti. Praxe ukázala, že opatření se stalo vhodné i pro osoby s nízkými příjmy a sociálně znevýhodněné osoby. Nově zavedená pravidla

chrání osoby před sociální vyloučením a stálým ožebračováním většiny dlužníků. (Kotýnková a Laňka, 2002, s. 65)

2.6 Preventivní opatření při půjčování financí

Spotřebitelé se musí umět chránit, aby se nestali obětí lichvářů. Pro takové případy byly vytvořeny mnohé příručky, které radí, jak jednat, pokud si chce člověk půjčit peníze. Autoři Dupal, Schlossberger a Toman doporučují při takové příležitosti vykonat následující kroky.

- Za prvé je potřeba dobře zvážit, zda peněžní prostředky okamžitě potřebuje. V této souvislosti by si totiž měl každý uvědomit, že finance bude muset vrátit ve vyšší částce, než si půjčuje, protože věřiteli bude muset hradit úroky.
- Důležité je také pečlivě zvážit všechny možná rizika. Zamyslet se nad otázkami, co by se stalo, kdyby nastala z jakéhokoliv důvodu platební neschopnost.
- Významná pozornost by měla být věnována i výběru věřitele. Nejvhodnější je preferovat společnosti, které mají oficiální sídlo, jasnou vlastnickou strukturu, vlastní internetové stránky, mají v poskytování půjček tradici a ideálně pokud působí i na burze cenných papírů.
- Po výběru věřitele je nutno věnovat maximální pozornost textu vlastní smlouvy. V této souvislosti je vhodné neuzavřít smlouvu hned při první návštěvě, ale vzít si smlouvu domů a v klidu ji prostudovat, a to včetně všech drobným písmem psaných ustanovení a všeobecných obchodních podmínek. Ve smlouvě musí být jasně a přehledně určena výše a frekvence splátek, úrok (nutno rozlišit měsíční či roční úrok), roční procentní sazba nákladů a jiné náklady a poplatky. Jednoduše řečeno je třeba si ujasnit, kolik bude placeno, jak dlouho a kolik bude zapláceno celkem.
- Vhodná je interpretace toho, jak si věřitel ve smlouvě zajišťuje vrácení půjčky. Zajištění závazků je třeba věnovat pozornost, neboť důsledná realizace práv věřitele, která mu plyne ze zajištění, může znamenat pro klienta zásah na jeho majetku a nakládání s ním.

- Dále si ověřit, jaké jsou podmínky pro splacení dluhu před dobou stanovenou ve smlouvě. Pokud se budou tyto podmínky jevit nepřiměřené, je lépe takovou smlouvu neakceptovat a odmítnout ji.
- V případě jakéhokoliv podezření na neserióznost zprostředkovatele přerušit jednání a smlouvu odmítnout. (Dupal, Schlossberger a Toman, 2008, s. 28 – 30)

3 INSOLVENČNÍ ŘÍZENÍ

Poslední kapitola přibližuje celý proces insolvenčního řízení. Tedy postupné kroky, kterými si projde předlužený občan, který chce svoji situaci řešit tzv. osobním bankrotem. Na začátku tohoto řízení v dnešní době pomáhají hlavně občanské poradny, které byly zmíněny v předchozí kapitole. Průběh insolvenčního řízení je vhodné znát kvůli empirické části, která používá data právě z tohoto procesu.

Pokud se dlužník ocitne v platební neschopnosti a nedokáže plnit své závazky, znamená to, že je v **úpadku**. Věřitelé dlužníka používají nejdříve k vymáhání pohledávek exekuční řízení, pokud majetek nestačí na pokrytí závazků, zahájí se řízení insolvenční. K zahájení insolvenčního řízení může dojít pouze na návrh věřitele nebo dlužníka. O zahájení řízení soud nijak nerozhoduje, pouze tuto skutečnost během několika hodin oznámí tzv. vyhláškou o zahájení insolvenčního řízení, kterou zveřejní v insolvenčním rejstříku. (Nováková a Sobotka, 2011, s. 382)

Správce tzv. **insolvenčního rejstříku** je Ministerstvo spravedlnosti. Rejstřík je veřejně přístupný, s výjimkou údajů, o kterých to stanoví insolvenční zákon. V tomto rejstříku je tak možné mimo jiné nahlížet do:

- seznamu insolvenční správců;
- seznamu dlužníků, kde fyzická osoba po zahájení insolvenčního řízení, má uvedeno v rejstříku své jméno a příjmení, bydliště a rodné číslo;
- do jednotlivých insolvenčních řízení, kde soud zveřejňuje chronologicky rozhodnutí soudu v insolvenčních řízeních a sporech, veškerá podání dlužníka, insolvenčního správce a další informace týkající se daného insolvenčního řízení.

Teprve po uplynutí 5 let od nabytí právní moci rozhodnutí, jímž bylo insolvenční řízení ukončeno, vyškrtne insolvenční soud dlužníka ze seznamu dlužníků a údaje o něm v insolvenčním rejstříku znepřístupní. (Česko, 2006, s. 2212 – 2213)

3.1 Oddlužení

Oddlužení je způsobem řešení úpadku dlužníka, jehož účelem je osvobodit dlužníka od dluhů. Oddlužení je realizováno ve formě pětiletého splátkového kalendáře nebo ve formě

zpeněžení majetkové podstaty. Oddlužení je přípustné pouze v případě dlužníka – nepodnikatele. (Maršíková, 2009, s. 17)

Insolvenční zákon zakotvuje dva **způsoby oddlužení**. Jednak je zda varianta jednorázového zpeněžení majetkové podstaty dlužníka, jednak plněním splátkového kalendáře rozvrženého do pěti let. Přičemž je nutno dodržet pravidlo, že míra uspokojení nezajištěných věřitelů musí představovat alespoň 30 % jejich pohledávek, ledaže by s nižší mírou uspokojení vyslovili písemný souhlas. Vždy zde však platí, že se nesmí jednat o nepoctivý zájem dlužníka. (Smrčka, 2010, s. 471)

Návrh na zahájení insolvenčního řízení k soudu, lze podat, pokud má dlužník své závazky po splatnosti déle jak 30 dnů a to minimálně u dvou věřitelů. V takovém návrhu je nutné soudu dokázat upřímnou a poctivou snahu se ze závazky vyrovnat. To není úplně jednoduché, protože soud podání vysvětlení pečlivě zkoumá. A je potřeba umět prokázat i skutečnost, jak bude dlužník reálně uspokojovat své životní potřeby z nezabavitelného minima. Souhlas s oddlužením v návrhu musí připojit v případě manželského svazku i manžel/ manželka. (Česko, 2006, s. 2207)

Poté, co dlužník podá insolvenční návrh a doloží všechny požadované dokumenty, **soud posoudí**, zda je plán na oddlužení reálný a jestli vyhovují podmínky úpadku. Po tomto soud vydá usnesení, při kterém nařídí insolvenčního správce. Také předvolá všechny věřitele, kteří si přihlásili své pohledávky do insolvenčního řízení a tito, pokud budou přítomni, budou hlasovat, zda dlužníkovi povolí plán oddlužení plnit splátkovým kalendářem nebo prodejem majetku z majetkové podstaty. V rozhodování se částečně řídí soud zprávou insolvenčního správce, který se vyjadřuje o vhodnosti navrženého způsobu řešení úpadku. Insolvenční správce má během oddlužení i další povinnosti. Jeho úkolem je i sledovat plnění oddlužovacího plánu dlužníka a pokud tak soud stanoví v usnesení, spravovat i jeho peněžní prostředky určené k plnění splátkového kalendáře a dle rozhodnutí soudu je měsíčně zasílat na účet věřitelů. Po dobu trvání účinků oddlužení plněním splátkového kalendáře je **dlužník povinen**:

- vykonávat přiměřenou výdělečnou činnost a v případě, že je nezaměstnaný, o získání příjmu usilovat;
- nesmí odmítat splnitelnou možnost si příjem obstarat;

- hodnoty získané dědictvím a darem zpeněžit a jejich výtěžek, stejně jako jiné své mimořádné příjmy, použít k mimořádným splátkám nad rámec splátkového kalendáře;
- bez zbytečného odkladu oznámit insolvenčnímu soudu, insolvenčnímu správci a věřitelskému výboru každou změnu svého bydliště, sídla a zaměstnání;
- vždy k 15. lednu a k 15. červenci kalendářního roku předložit insolvenčnímu soudu, insolvenčnímu správci a věřitelskému výboru přehled svých příjmů za uplynulých 6 měsíců;
- nezatajovat žádný ze svých příjmů a na žádost insolvenčního soudu, insolvenčního správce nebo věřitelského výboru předložit k nahlédnutí svá daňová přiznání za dobu trvání oddlužení;
- neposkytnout žádnému z věřitelů žádné zvláštní výhody;
- nepřijímat na sebe nové závazky, které by nemohl v době jejich splatnosti splnit. (Smrčka, 2010, s. 474)

Z výše uvedeného je zřejmé, že insolvenční zákon klade na dlužníka poměrně vysoké nároky. Ukládá mu velkou spoustu povinností, jejichž porušení může pro dlužníka znamenat, že schválené oddlužení může být insolvenčním soudem **zrušeno** a na majetek dlužníka prohlášen konkurs. Mimo výše vyjmenované se tak musí vyvarovat zejména:

- neplnění podstatných povinností podle schváleného způsobu oddlužení;
- toho, že podstatnou část splátkového kalendáře nebude možné splnit. (Česko, 2006, s. 2212)

Pokud se dlužník rozhodne oddlužení zrušit, dostane se do konkursu na majetek fyzické osoby, což znamená, že dojde k zániku společného jmění manželů a ke zpeněžení veškerého majetku dlužníka. Nejzásadnější je pak to, že po ukončení soudního řízení zanikají pohledávky věřitelů pouze v části, ve které byly v konkursu uspokojeny, ve zbývajícím rozsahu však pohledávky nezanikají. (Česko, 2006, s. 2212)

Pokud však dlužník plní pět let splátkový kalendář je **výhodou**, že může být oddlužen – zbývajících dluhy, které neuhradil v rámci oddlužení, mu jsou prominuty. Což je pro předluženého člověka jistě velmi výhodné. Dlužník totiž musí splatit sice minimálně 30 % svého

dluhu, ale kolik procent uhradí, záleží jen na jeho příjmu. Velkým plusem pro dlužníka je určitě i fakt, že věřitelé nemohou provádět exekuci a nenarůstají jakékoliv úroky. V tomto nad ním, do určité míry, drží zákon ochrannou ruku. Výhodou a zároveň i cílem je tedy to, že dlužník může v podmínce 5 let vidět konečné řešení. Uvědomuje si, že pokud bude 5 let dodržovat soudem dané podmínky, může se osvobodit z dluhové spirály. (Hanousková, Koubová a Němeček, 2010, s. 7)

Nevýhodou však je, že si soud může dovolit požadovat ještě před zahájením řízení zaplacení zálohy až do výše 50 000 Kč. To se může stát pro člověka, který se nachází v tísnivé finanční situaci, velkým problémem. U soudu se není možné proti rozhodnutí odvolat. V případě, že soud návrh na povolení oddlužení zamítne, je dlužníkova situace řešena konkurzem – zpeněží se všechno jeho majetek, ale dlužník nadále zbytek dluhu dluží. Pokud bude dlužníkovi povoleno řešit jeho situaci oddlužením, musí se připravit, že po dobu 5 let bude muset dodržovat splátkový kalendář, který mu určí soud. Na splátky bývá užíváno co nejvíce jeho příjmů a dlužníkovi zůstává minimální částka stanovená soudem. Během těchto let musí dlužník dělat vše pro zajištění svých příjmů, nesmí odmítnout dědictví apod. **Cílem insolvenčního řízení** je, aby dlužník uhradil co nejvíce ze svých závazků, ideálně až 100 %. Pokud dlužník kdykoliv během těchto 5 let svou povinnost poruší, výhoda povolení oddlužení je mu odejmuta a mohou být vykonány veškeré exekuce. Soud si také velmi pečlivě prošetřuje čistý úmysl dlužníka – zda informace, které uvedl v návrhu, jsou pravdivé a úplné. (Hanousková, Koubová a Němeček, 2010, s. 6- 7)

Také je vhodné neopomenout, že po pěti letech dodržování splátkového kalendáře je dlužník osvobozen od dluhů ke svým nezajištěným věřitelům. Zajištění věřitelé mají nárok na uspokojení svých pohledávek v plné výši.

O oddlužení se často mluví jako o tzv. **osobním bankrotu**. V českém právu se institut tzv. *osobního bankrotu* vyskytuje od roku 2008 od platnosti nového insolvenčního zákona (182/2006 Sb.). I když tento pojem nezní příliš povzbudivě, přesto se jedná o pozitivní změnu. Tzv. spotřebitelské úpadky se mohou rozvojem splátkových či obecněji úvěrových obchodů stát při jejich větším počtu sociálním problémem, který dosavadní právní úprava prakticky neřešila. Fyzické osoby si své dluhy mohly nést i po celý život. Vyskytovala se zde rizika, že dlužník vyhýbal splácení dluhů a začal se pohybovat v zóně stínového hospodářství. Což v praxi znamená, že přijímá práci na černo se všemi negativy, která se k tomu váží, případně skončí v sociální síti státu nebo se vydá na kriminální dráhu. Proto

vcelku nově zakotvený institut oddlužení dává dlužníkovi perspektivu, že po splnění určitých podmínek se z něj znovu stane nezádlužená osoba, která může opět plnohodnotně žít. (Smrčka, 2010, s. 470 - 471)

Do jisté míry lze tvrdit, že *osobní bankrot* dlužníka je výhodný i pro věřitele (zejména nezajištěné), protože předpokládané uspokojení ve výši alespoň 30 % jejich pohledávek je vyšší, než jaké je běžně dosahováno v současnosti. Na druhou stranu, když dlužník nedokáže zaplatit třetinu svých závazků, žádný zákon tento fakt nevyřeší. Pochopitelně teprve až budoucnost ukáže, jak se tento nový institut *osobního bankrotu* v praxi osvědčí, zvláště nakolik bude použitelný v českém právním a společenském prostředí. (Smrčka, 2010, s. 475 - 476)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 ZAMĚŘENÍ VÝZKUMU

Občanská poradna Brno je občanské sdružení, které poskytuje sociální službu odborného sociálního poradenství podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Cílovou skupinou občanské poradny Brno jsou osoby starší 18 let v tíživé životní situaci. Jednou z oblastí pomoci je dluhové poradenství. Pro potřeby poradny byl proveden výzkum, který má pomoci získat finance na realizaci projektu v rámci dluhového poradenství.

Výzkumným problémem práce je charakteristika osoby v osobním bankrotu, která má případ vedený u Krajského soudu v Brně.

Hlavním cílem práce je vytvořit díky kvantitativní analýze dokumentů charakteristiku dlužníka, který je v procesu oddlužení (vyhlásil osobní bankrot) a jeho případ je veden u Krajského soudu v Brně. Specifikace charakteristického dlužníka má pomoci při vytváření preventivních programů Občanské poradny Brno. Vzhledem k tomu, že si Občanská poradna Brno vypracovává vlastní statistiky, budou některé výsledky jejího šetření srovnány s výzkumem v této práci. I z tohoto důvodu byla zvolena v insolvenčním rejstříku varianta, kdy jsou případy dlužníků vedeny u Krajského soudu v Brně, aby tak bylo dosaženo nejpodobnějších výchozích dat ke statistickému zpracování.

Dílčím cílem je zjistit důvody platební neschopnosti, které dostaly dlužníka do situace, že byl nucen vyhlásit osobní bankrot.

Dalším **dílčím cílem** je srovnat vlastní statistiky Občanské poradny Brno s analýzou dokumentů z insolvenčního rejstříku. Jedná se o srovnání charakteristik klientů Občanské poradny Brno a dlužníků, kterým Krajský soud Brno povolil proces oddlužení. Jedná se o věk, pohlaví, bydliště, rodinný stav, finanční příjmy, zdroj příjmů a věřitele.

Dalším **dílčím cílem** je na základě výzkumných zjištění stanovit možná preventivní opatření, která by dále pro svoji činnost využila Občanská poradna v Brně.

4.1 Výzkumné otázky a hypotézy

Hlavní výzkumná otázka zní: Jaká je charakteristika osoby v osobním bankrotu, která má vedený případ u Krajského soudu v Brně?

Z hlavní výzkumné otázky vychází dílčí výzkumné otázky označené jako $DVO_1 - DVO_5$ a $DVO_A - DVO_H$. Následující dílčí výzkumné otázky budou zpracovány na úrovni vztahové statistiky:

DVO_1 : Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich pohlaví?

K této výzkumné otázce náleží následující hypotézy:

- **$H1_0$:** Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich pohlaví neexistuje statisticky významný rozdíl.
- **$H1_A$:** Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich pohlaví existuje statisticky významný rozdíl.

DVO_2 : Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich věku?

K této výzkumné otázce náleží následující hypotézy:

- **$H2_0$:** Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich věku neexistuje statisticky významný rozdíl.
- **$H2_A$:** Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich věku existuje statisticky významný rozdíl.

DVO_3 : Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na tom, zda mají vyživované děti?

K této výzkumné otázce náleží následující hypotézy:

- **$H3_0$:** Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na tom, zda mají vyživované děti, neexistuje statisticky významný rozdíl.
- **$H3_A$:** Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na tom, zda mají vyživované děti, existuje statisticky významný rozdíl.

DVO_4 : Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na výši jejich dluhů?

K této výzkumné otázce náleží následující hypotézy:

- **H4₀**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na výši jejich dluhů neexistuje statisticky významný rozdíl.
- **H4_A**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na výši jejich dluhů existuje statisticky významný rozdíl.

DVO₅: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na zdrojích jejich příjmů?

K této výzkumné otázce náleží následující hypotézy:

- **H5₀**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na zdroji jejich příjmů neexistuje statisticky významný rozdíl.
- **H5_A**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na zdroji jejich příjmů existuje statisticky významný rozdíl.

Z hlavní výzkumné otázky vychází další dílčí výzkumné otázky, které budou zpracovány na úrovni popisné statistiky:

DVO_A: Jaké je pohlaví osob, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_B: Jaký je věk osob, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_C: Jaké je bydliště osob, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_D: Jaký je rodinný stav osob, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_E: Jaké jsou měsíční finanční příjmy osob, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_F: Jaký je zdroj příjmů u osob, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_G: Jaký typ závazků u věřitelů mají osoby, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_H: Jaké jsou důvody zadlužení, které přivedly dlužníka do osobního bankrotu?

4.2 Výběr vzorku respondentů

Výzkumným vzorkem se stali občané České republiky, kteří si zažádali u Krajského soudu v Brně o povolení oddlužení z důvodu své platební neschopnosti. Informace o těchto osobách byly zjišťovány díky insolvenčnímu rejstříku, který je volně přístupný veřejnosti na internetu. Lidé, kteří požádají soud o oddlužení, jsou vedeni v insolvenčním rejstříku pod svou spisovou značkou a všechny dokumenty, které jsou spojeny s insolvenční, jsou volně

přístupné široké veřejnosti. Pro potřeby této práce byl používán dokument *Insolvenční návrh spojený s návrhem na povolení oddlužení*. V tomto insolvenčním návrhu musí žadatel o oddlužení uvést své demografické údaje a dále podrobně rozepsat výši svých dluhů u konkrétních věřitelů, důvody zadlužení, soupis majetku. Vzhledem k tomu, že interní statistika klientů Občanské poradny Brno, kterým byla vykonána služba dluhového poradenství, bývá prováděna každého půl roku, byli podle tohoto schématu vybráni lidé, kterým již bylo soudem povoleno oddlužení. Jednalo se o období od 1. prosince 2011 do 31. května 2012. V tomto termínu povolil Krajský soud v Brně oddlužení 1027 osobám. Občanská poradna Brno má k dispozici svou interní statistiku, která pochází z dat ze stejného období.

Výběrový soubor neboli vorek, je množina jednotek, které zastupují základní soubor. Zkoumáním vzorku by měly být výsledky zobecnitelné na základní soubor, pokud jde o reprezentativní výzkum. (Reichel, 2009, s. 76)

Výběrový soubor lze podle Katriaka (1968) určit vzorcem $n = t^2 s^2 / d^2$, kdy n je velikost výběrového souboru, s je směrodatná odchylka, t je kvantil Studentova rozložení a d je nejvyšší přípustná chyba. (Katriak, 1968 cit. podle Loučková, 2010, s. 207)

Podle Katriakova schématu, který vytvořil odhadem podle výše zmíněného vzorce, je potřeba vzhledem k velikosti základního souboru $n = 1027$ sesbírat 40 %. Výběrový soubor tedy čítá 411 respondentů.

4.3 Druh a metoda výzkumu

Vzhledem k velikosti základního souboru a povaze zkoumaných dat, byl zvolen výzkum kvantitativní.

Kvantitativní výzkum je „záměrná a systematická činnost, při které se empirickými metodami zkoumají (ověřují, verifikují, testují) hypotézy o vztazích mezi pedagogickými jevy.“ (Chráška, 2007, s. 12)

Jak již bylo zmíněno výše, byla data sbírána z jednotlivých dokumentů - *Insolvenční návrh spojený s návrhem na povolení oddlužení*, které jsou volně přístupné v insolvenčním rejstříku. Jedná se tedy o studium dokumentů.

Základní podmínkou studia kteréhokoliv dokumentu je schopnost mu porozumět a interpretovat jej. Pokud se badatel zaměřuje přímo na nějaký prvek dokumentu, jedná se o

vnitřní analýzu. Princip práce s dokumentem spočívá v hledání určitých znaků, vztahů v něm, aspektů v okolnostech jeho vzniku apod. (Reichel, 2009, s.127)

V insolvenčních návrzích byly vyhledávány údaje, které byly shodné s údaji, jaké má k dispozici ve své interní statistice Občanská poradna Brno. V tomto případě se tedy jednalo především o údaje demografické, dále o finanční příjmy klienta, o zdroj finančních příjmů, důvod platební neschopnosti či typ věřitele. Pro potřeby této diplomové práce byly vyhledávány také údaje o výši zadlužení, výši závazků u věřitelů, zda má dlužník děti a případně kolik.

Vzhledem ke skutečnosti, že byl výzkum proveden vnitřní analýzou dokumentů, které byly stále volně přístupné, byla data sbírána postupně od prosince 2012 do března 2013. Dále byla připravena datová tabulka, ve které byly stanoveny všechny proměnné, které byly v plánu z každého dokumentu určité osoby získat. návratnost zde byla 100 %, protože byly k dispozici všechny dokumenty se všemi potřebnými údaji.

Po sesbírání 411 případů do výběrového souboru, byla všechna data zakódována do kategorií, aby je bylo možné dále statisticky zpracovávat. Popisné statistiky byly vloženy do tabulek a v programu Microsoft Office Excel graficky zpracovány. Dále byla data analyzována v programu Statistica Base 10, která je zpracovala k vyhodnocení stanovených hypotéz.

4.4 Výsledky analýzy dat

Po vyhodnocení získaných dat je možné odpovědět na výše stanovené výzkumné otázky a přijmout či zamítnout dané hypotézy.

4.4.1 Dílčí výzkumné otázky

Níže budou zodpovězeny dílčí výzkumné otázky stanovené výše v této diplomové práci. Zpracování je vyhotoveno na úrovni popisné statistiky. Dílčí výzkumné otázky jsou rozděleny na charakteristiky demografické a další.

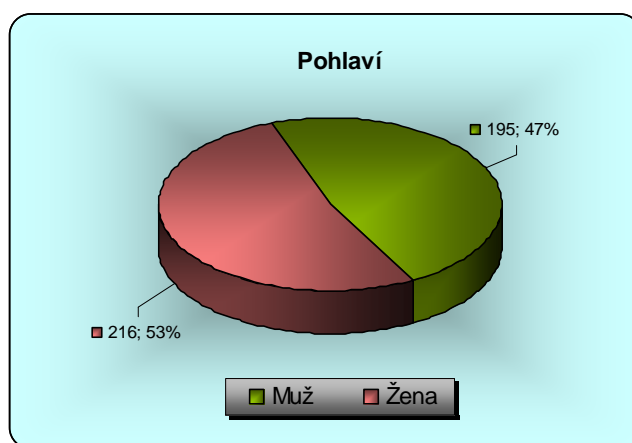
1. Demografické charakteristiky

DVO_A: Jaké je pohlaví osob, které vyhlásily osobní bankrot?

Kategorie	Tabulka četností: Pohlaví (Data Statistica)				
	Četnost	Kumulativní četnost	Relativní četnost	Kumulativní rel.četnost	Očekávaná četnost
Muž	195	195	4,84472	4,8447	205,5
Žena	216	411	5,36646	10,2112	205,5

Tabulka I - Tabulka četností: pohlaví

Ve výzkumném vzorku bylo 53 % žen a 47 % mužů, kteří vyhlásili osobní bankrot. Nejedná se tedy o žádný významný rozdíl v zastoupení pohlaví.

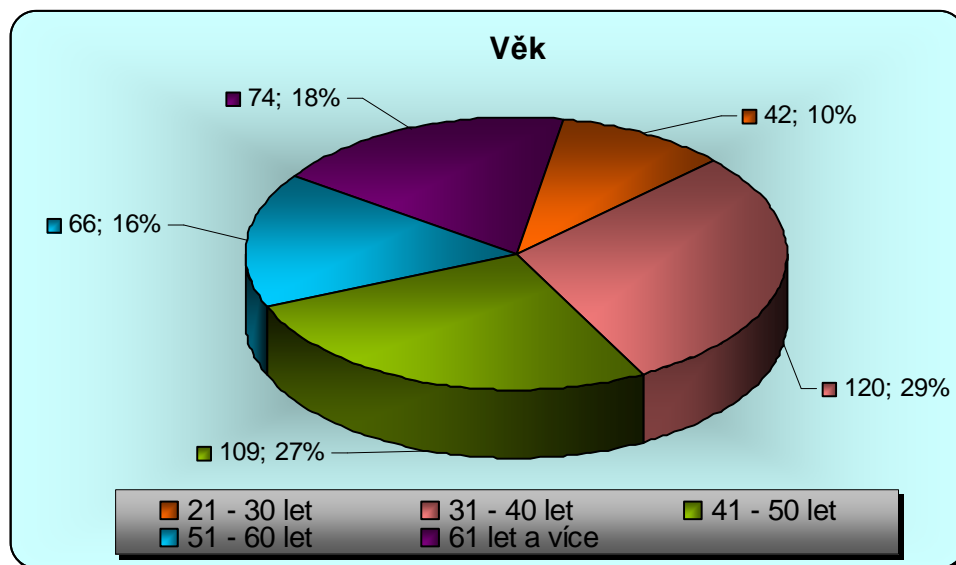
Graf 1 - Pohlaví dlužníků

DVO_B: Jaký je věk osob, které vyhlásily osobní bankrot?

Tabulka II - Tabulka četností: věk

Kategorie	Tabulka četností: Věk (Data Statistica)				
	Četnost	Kumulativní četnost	Relativní četnost	Kumulativní rel.četnost	Očekávaná četnost
21 - 30 let	42	42	1,04348	1,0435	82,2
31 - 40 let	120	162	2,98137	4,0248	82,2
41 - 50 let	109	271	2,70807	6,7329	82,2
51 - 60 let	66	337	1,63975	8,3727	82,2
více jak 61	74	411	1,83851	10,2112	82,2

Osoby, které vyhlásily osobní bankrot byly rozděleny do pěti věkových kategorií. Tyto kategorie si vytvořila Občanská poradna Brno ve své interní statistice. Nejvíce bylo osob v osobním bankrotu ve věku 31 – 40 let (29 %) a ve věku 41 – 50 let (27 %). 18 % bylo ve věku více než 61 let. 16 % ve věku 51 – 60 let. Nejméně osob bylo ve věku 21 – 30 let (10 %). Lidé od 18 do 21 let nebyli vůbec v insolvenčním řízení.

Graf 2 - Věk dlužníků

Graf o věkovém složení klientů Občanské poradny Brno, kterým bylo poskytnuto dluhové poradenství je součástí přílohy PI. V tomto grafu má největší zastoupení věková kategorie 41 – 50 let, která činí 26 % klientů poradny. A skupina ve věku 31 – 40 let (24 %). Dá se konstatovat, že toto věkové složení je podobné jako u výzkumu skrze analýzu dokumentů.

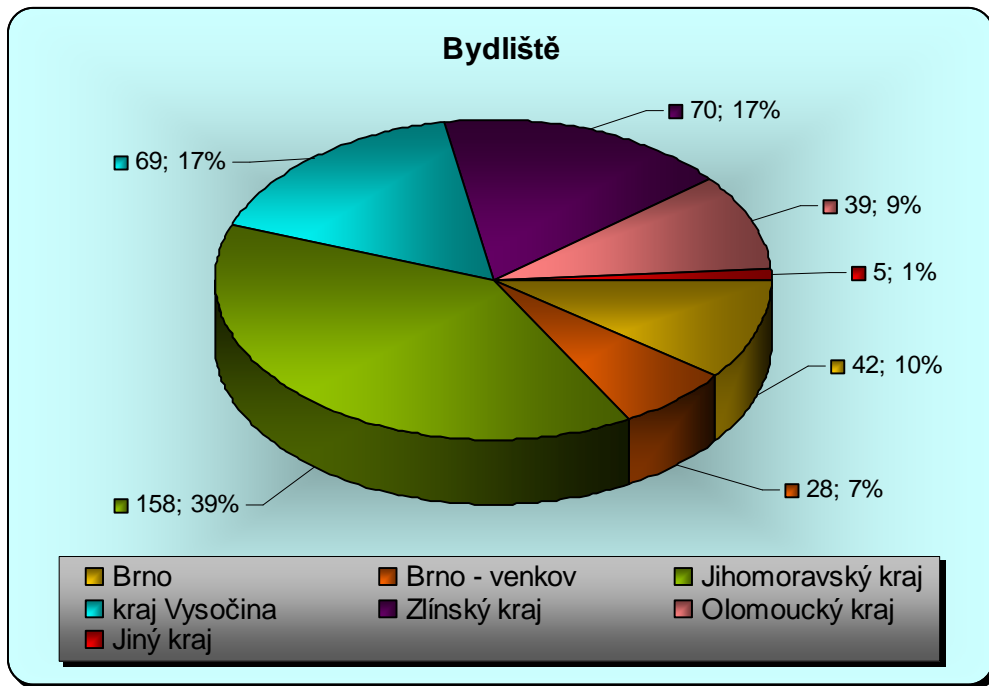
DVO_C: Jaké je bydliště osob, které vyhlásily osobní bankrot?

Kategorie	Tabulka četností: Bydliště (Data Statistica)				
	Četnost	Kumulativní četnost	Relativní četnost	Kumulativní rel. četnost	Očekávané četnosti
Brno	42	42	1,04348	1,0435	58,7142857
Brno - venkov	28	70	0,69565	1,7391	58,7142857
Jihomoravský kraj	158	228	3,92547	5,6646	58,7142857
kraj Vysočina	69	297	1,71429	7,3789	58,7142857
Zlínský kraj	70	367	1,73913	9,1180	58,7142857
Olomoucký kraj	39	406	0,96894	10,0870	58,7142857
Jiný kraj	5	411	0,12422	10,2112	58,7142857

Tabulka III - Tabulka četností: bydliště

Kategorizace zjištěných dat byla provedena podle zpracovaných dat Občanské poradny Brno. I když byla data k diplomové práci zjišťována podle případů, které jsou vedeny u Krajského soudu v Brně, byly ponechány i konkrétnější kategorie *Brno a Brno – venkov* a nedošlo tak jen k omezení na Jihomoravský kraj. Je to z toho důvodu, aby mohla Občanská poradna Brno výsledky lépe využít. Nejvíce (39 %) dlužníků má bydliště v Jihomoravském kraji, přičemž je možné k tomuto počtu přičíst i 7 % z Brna – venkova a 10 % osob žijících

přímo v Brně. Kraj Vysočina a Zlínský kraj uvedlo jako bydliště 17 % dlužníků. V Olomouckém kraji žije 9 % osob v bankrotu a 1 % uvedlo jako bydliště jiný kraj.

Graf 3 - Bydliště dlužníků

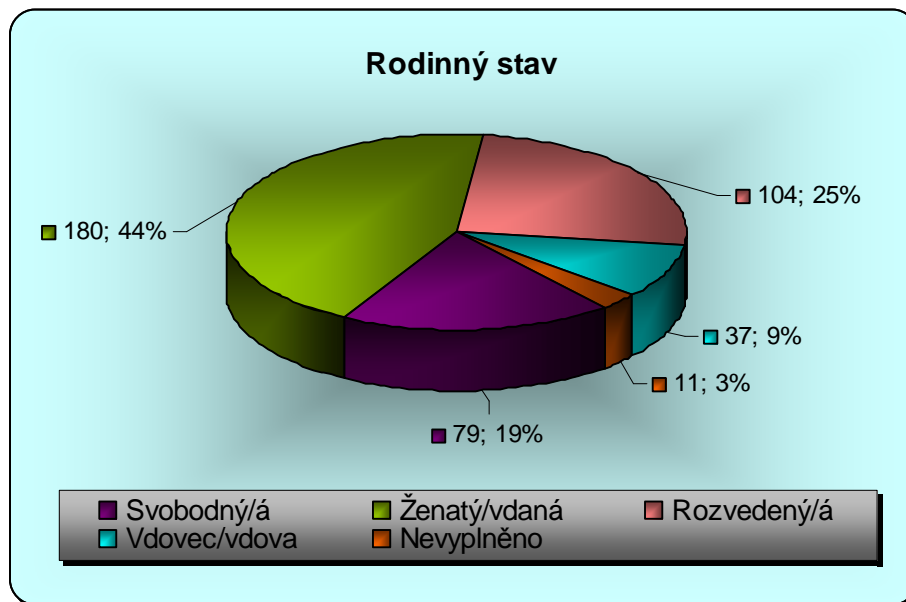
Graf o bydlišti klientů Občanské poradny Brno, kterým bylo poskytnuto dluhové poradenství je součástí přílohy PI. Skoro tři čtvrtě klientů (72 %) má bydliště v Brně nebo v Jihomoravském kraji (14 %). Oproti vysledovaným skutečnostem z analýzy dokumentů, je zde velký rozdíl v kategorii *Brno*.

DVO_D: Jaký je rodinný stav osob, které vyhlásily osobní bankrot?

Kategorie	Tabulka četností: Rodinný stav (Data Statistica)				
	Četnost	Kumulativní četnost	Relativní četnost	Kumulativní rel. četnost	Očekávaná četnost
Svobodný/á	79	79	1,96273	1,9627	82,2
Vdaná/ženatý	180	259	4,47205	6,4348	82,2
Rozvedená/ý	104	363	2,58385	9,0186	82,2
Vdovec/vdova	37	400	0,91925	9,9379	82,2
Nevyplněno	11	411	0,27329	10,2112	82,2

Tabulka IV - Tabulka četností: rodinný stav

Skoro polovina (44 %) osob v osobním bankrotu je ženatých či vdaných. Čtvrtina z analyzovaných je rozvedená. 19 % je svobodných a 9 % zemřel manžel či manželka. 3 % svůj rodinný stav neuvedla.

Graf 4 - Rodinný stav dlužníka

Graf o rodinném stavu klientů Občanské poradny Brno, kterým bylo poskytnuto dluhové poradenství je součástí přílohy PI. Největší výskyt případů v poradně je u svobodných klientů (36 %), ale také u vdaných či ženatých klientů (31 %). Rozvedených, kteří využili dluhových služeb poradny, bylo 24 %. Oproti výše zjištěným skutečnostem je zde větší výskyt svobodných.

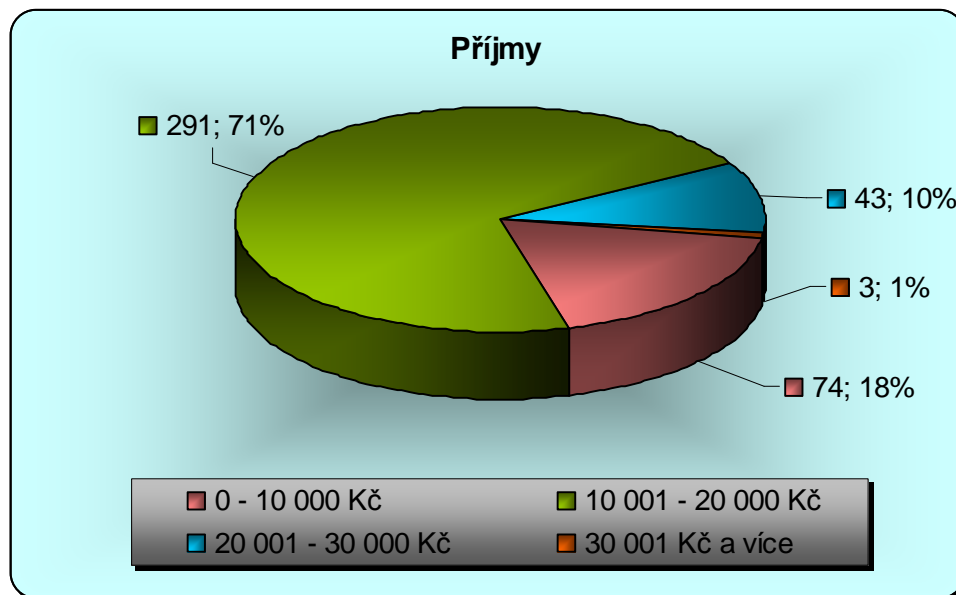
2. Další popisné statistiky

DVO_E: Jaké jsou měsíční finanční příjmy osob, které vyhlásily osobní bankrot?

Kategorie	Tabulka četností: Příjem (Data Statistica)				
	Četnost	Kumulativní četnost	Relativní četnost	Kumulativní rel. četnost	Očekávaná četnost
0 - 10 000 Kč	74	74	1,83851	1,8385	102,75
10 001 - 20 000 Kč	291	365	7,22981	9,0683	102,75
20 001 - 30 000 Kč	43	408	1,06832	10,1366	102,75
30 001 Kč a více	3	411	0,07453	10,2112	102,75

Tabulka V - Tabulka četností: příjem

Skoro tři čtvrtě zkoumaných osob dosahuje příjmů 10 001 Kč – 20 000 Kč. 18 % nedosáhne na více jak 10 000 Kč měsíčně. 18 % má příjem 20 001 Kč – 30 000 Kč. Jen 1 % osob v osobním bankrotu mělo příjmy více jak 30 000 Kč.

Graf 5 - Příjmy dlužníků

Případ	Pozorované vs. očekávané četnosti Chi-Kvadr. = 484,5231 sv = 3 p = 0,000000			
	pozorov. Četnost	očekáv. Očekávaná četnost	P - O	(P-O) ² /O
0 - 10 000 Kč	74,0000	102,7500	-28,7500	8,0444
10 001 - 20 000 Kč	291,0000	102,7500	188,2500	344,8960
20 001 - 30 000 Kč	43,0000	102,7500	-59,7500	34,7451
30 001 Kč a více	3,0000	102,7500	-99,7500	96,8376
Součet	411,0000	411,0000	0,0000	484,5231

Tabulka VI - Výpočet testu dobré shody chí - kvadrátu

Z výše uvedené tabulky lze vyčíst, že hodnota p při výpočtu metodou testu dobré shody chí-kvadrátu je 0,000000. Vzhledem k tomu, že hodnota p nenabývá nikdy nulových hodnot, dá se přepokládat, že kdyby počítal program s více desetinnými místy, bude výsledek p 0,0000001. Vypočítaná hodnota p je tedy $< 0,05$. Výběrový soubor tedy nepochází z populace odpovídající Gaussovu normálnímu rozdělení, ale z jiného neznámého rozdělení.

Graf o výši příjmů klientů Občanské poradny Brno, kterým bylo poskytnuto dluhové poradenství je součástí přílohy PI. 42 % klientů nepřesáhne hranici příjmu 0 Kč – 10 000 Kč

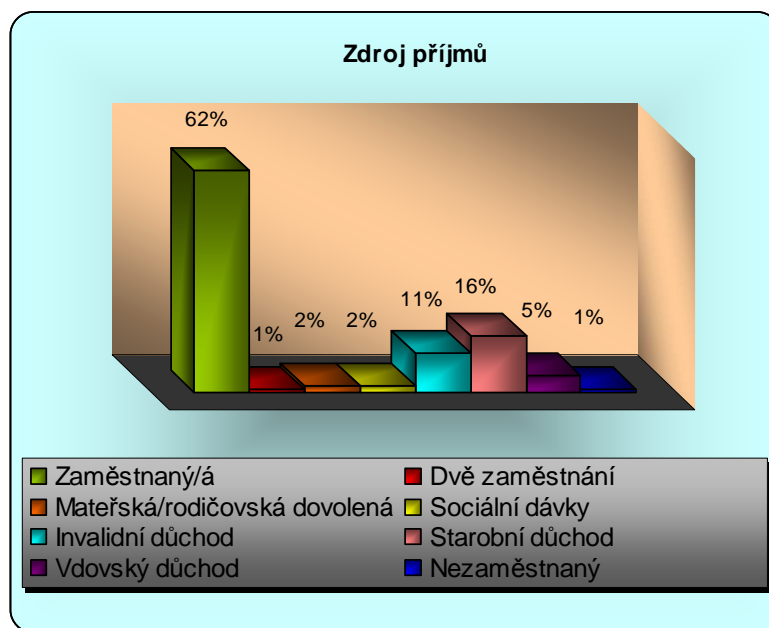
měsíčně a 10 000 Kč – 20 000 Kč uvedlo 45 % uživatelů služeb. Oproti výše zjištěným skutečnostem se zde jedná o vyváženější rozložení těchto dvou kategorií

DVO_F: Jaký je zdroj příjmů u osob, které vyhlásily osobní bankrot?

Kategorie	Tabulka četností: Zdroj příjmů (Data Statistica)				
	Četnost	Kumulativní četnost	Relativní četnost	Kumulativní rel. četnost	Očekávaná četnost
Zaměstnaný/á	298	298	7,40373	7,4037	59,5
Dvě zaměstnání	7	305	0,17391	7,5776	59,5
Mateřská dovolená	8	313	0,19876	7,7764	59,5
Sociální dávky	8	321	0,19876	7,9752	59,5
Invalidní důchod	53	374	1,31677	9,2919	59,5
Starobní důchod	76	450	1,88820	11,1801	59,5
Vdovský důchod	23	473	0,57143	11,7516	59,5
Nezaměstnaný/á	3	476	0,07453	11,8261	59,5

Tabulka VII - Tabulka četností: zdroj příjmů

Zdroj příjmů u osob, které vyhlásily osobní bankrot je více jak z poloviny (62 %) ze zaměstnání. 16 % dlužníků pobírá starobní důchod, 11 % invalidní a 5 % důchod vdovský. 2 % zkoumaných pobírá dávky sociální nebo finanční podporu na mateřské či rodičovské dovolené. 1 % má dvě zaměstnání a 1 % je nezaměstnaných. 100 % v tomto případě nečinilo 411, ale 476 případů z toho důvodu, že více občanů mělo kombinaci více kategorií. Časté bylo v tomto případě propojení zaměstnání a pobírání některého z důchodů.

Graf 6 - Zdroj příjmů dlužníků

Případ	Pozorované vs. očekávané četnosti Chi-Kvadr. = 1172,807 sv = 7 p = 0,000000			
	pozorov. Četnost	očekáv. Očekávaná četnost	P - O	(P-O)^2 /O
Zaměstnaný/á	298,0000	59,5000	238,5000	956,004
Dvě zaměstnání	7,0000	59,5000	-52,5000	46,324
Mateřská dovolená	8,0000	59,5000	-51,5000	44,576
Sociální dávky	8,0000	59,5000	-51,5000	44,576
Invalidní důchod	53,0000	59,5000	-6,5000	0,710
Starobní důchod	76,0000	59,5000	16,5000	4,576
Vdovský důchod	23,0000	59,5000	-36,5000	22,391
Nezaměstnaný/á	3,0000	59,5000	-56,5000	53,651
Součet	476,0000	476,0000	0,0000	1172,807

Tabulka VIII - Výpočet chí - kvadrátu

Z výše uvedené tabulky lze vyčíst, že hodnota p při výpočtu metodou testu dobré shody chí-kvadrátu je 0,000000. Vzhledem k tomu, že hodnota p nenabývá nikdy nulových hodnot, dá se přepokládat, že kdyby počítal program s více desetinnými místy, bude výsledek p 0,0000001. Vypočítaná hodnota p je tedy $< 0,05$. Výběrový soubor tedy nepochází z populace odpovídající Gaussovu normálnímu rozdělení, ale z jiného neznámého rozdělení.

Graf o zdroji příjmů klientů Občanské poradny Brno, kterým bylo poskytnuto dluhové poradenství je součástí přílohy PI. Uživatelé služeb v mají v 62 % zdroj příjmů ze zaměstnání. Ve 14 % případech pobírají buď invalidní nebo starobní důchod. Výše zjištěná data jsou srovnatelná s údaji Občanské poradny Brno.

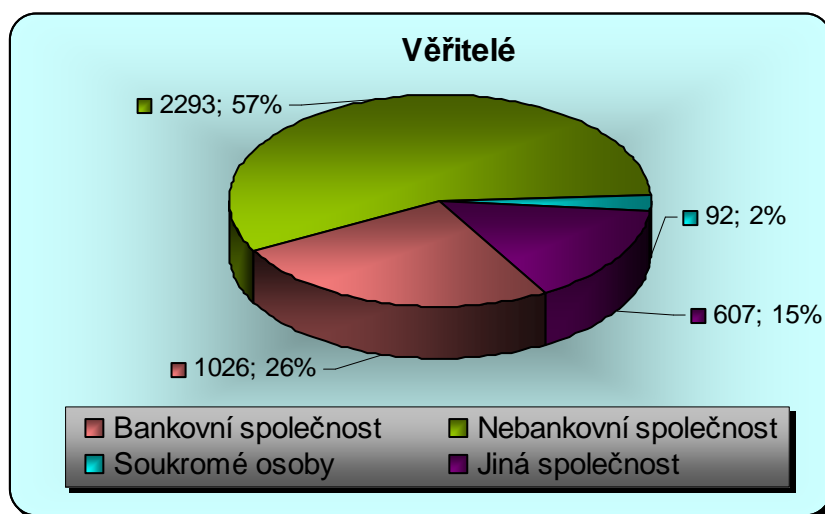
DVO_G: Jaký typ závazků u věřitelů mají osoby, které vyhlásily osobní bankrot?

Kategorie	Tabulka četností: Typ závazku (Data Statistica)				
	Četnost	Kumulativní četnost	Relativní četnost	Kumulativní rel. četnost	Očekávaná četnost
Bankovní společnost	1026	1026	25,49068	25,4907	1006,25
Nebankovní společnost	2300	3326	57,14286	82,6335	1006,25
Soukromé osoby	92	3418	2,28571	84,9193	1006,25
Jiná společnost	607	4025	15,08075	100,0000	1006,25

Tabulka IX - Tabulka četností: typ závazků

Přes polovinu věřitelů (57 %) je nebankovního typu. 26 % dlužníků si peníze vypůjčilo od bankovních společností. 19 % věřitelů jsou další jiné společnosti, kterým osoby dluží finance. V tomto případě se jedná například o dluhy vůči dopravním společnostem, městům,

pojišťovně atd. Jen 2 % ze zkoumaných dluží peníze soukromým osobám. 100 % v tomto případě proměnné činilo 4025 případů.

Graf 7 - Věřitelé

Případ	Pozorované vs. očekávané četnosti			
	pozorov. Četnost	očekáv. Očekávaná četnost	P - O	(P-O) ² / O
Bankovní společnost	1026,000	1006,250	19,750	0,388
Nebankovní společnost	2300,000	1006,250	1293,750	1663,393
Soukromé osoby	92,000	1006,250	-914,250	830,661
Jiná společnost	607,000	1006,250	-399,250	158,410
Součet	4025,000	4025,000	0,000	2652,852

Tabulka X - Výpočet chí - kvadrátu

Z výše uvedené tabulky lze vyčíst, že hodnota p při výpočtu metodou testu dobré shody chí-kvadrátu je 0,000000. Vzhledem k tomu, že hodnota p nenabývá nikdy nulových hodnot, dá se přepokládat, že kdyby počítal program s více desetinnými místy, bude výsledek p 0,0000001. Vypočítaná hodnota p je tedy $< 0,05$. Výběrový soubor tedy nepochází z populace odpovídající Gaussovu normálnímu rozdělení, ale z jiného neznámého rozdělení.

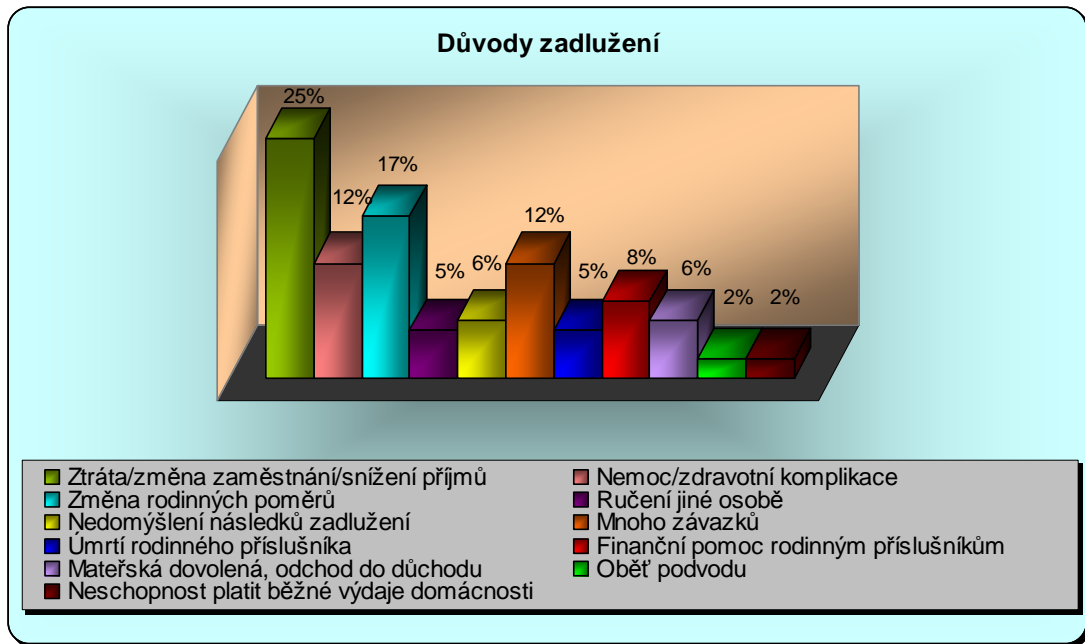
Graf o typu věřitelů klientů Občanské poradny Brno, kterým bylo poskytnuto dluhové poradenství je součástí přílohy PI. Nejvíce využili uživatelé služby nabídky nebankovní společnosti (67 %). Nejvíce výskytů u nebankovních společností bylo tak v analýze dokumentů.

DVO_H: Jaké jsou důvody zadlužení, které přivedly dlužníka do osobního bankrotu?

Kategorie	Tabulka četností: Důvody platební neschopnosti				
	Četnost	Kumulativní četnost	Relativní četnost	Kumulativní rel. četnost	Očekávaná četnost
Ztráta zaměstnání/příjmů	102	102	2,53416	2,5342	37,363636
Zdravotní komplikace	50	152	1,24224	3,7764	37,363636
Změna rodinných poměrů	69	221	1,71429	5,4907	37,363636
Ručení jiné osobě	20	241	0,49689	5,9876	37,363636
Neuvážené půjčování	23	264	0,57143	6,5590	37,363636
Mnoho závazků	51	315	1,26708	7,8261	37,363636
Úmrtí rodinného příslušníka	22	337	0,54658	8,3727	37,363636
Dluhy kvůli rodinným příslušníkům	34	371	0,84472	9,2174	37,363636
Mateřská dovolená, odchod do důchodu	23	394	0,57143	9,7888	37,363636
Oběť podvodu	8	402	0,19876	9,9876	37,363636
Neschopnost platit výdaje domácnosti	9	411	0,22360	10,2112	37,363636

Tabulka XI - Tabulka četností: důvody platební neschopnosti

Jedním z dílčích cílů diplomové práce je zjistit důvody platební neschopnosti, které dostaly dlužníka do situace, že byl nucen vyhlásit osobní bankrot. Zjištěné informace z analýzy dokumentů byly rozděleny do mnoha kategorií, aby bylo zřejmé, jaké všechny důvody vedly k zadlužování zkoumaných osob. Nejvíce (25 %) uvedlo jako důvod ztrátu či změnu zaměstnání nebo obecně snížení příjmů. 17 % dlužníků mělo důvod ve změně rodinných poměrů. Jedná se jak o rozvody, narození dětí či stěhování, s čímž jsou spojeny náročné finanční náklady. 12 % mělo zdravotní komplikace či bylo nemocných a stejný počet tolik závazků u věřitelů, že jejich výdaje převyšovaly příjmy. 8 % se do této situace dostalo tak, že chtělo pomoci svým rodinným příslušníkům v tíživé finanční situaci, ale sami se pak dostali do stejných problémů. Pro 6 % se stalo problémem odchod na mateřskou či rodičovskou dovolenou nebo odchod převážně do starobního důchodu. Tato situace je totiž spojena se snížením příjmů, což u těchto osob znamenalo postupně vyhlášení osobního bankrotu. 6 % dlužníků přiznalo, že nedomyslelo následky svého neuváženého půjčování financí nebo neznali všechny podmínky úvěrové smlouvy, kterou podepsali. Zmiňovali se, že podlehl reklamnímu tlaku půjčování a také důvěřovali věřitelům, když jim tvrdili něco, co ve smlouvě bylo jinak. 5 % se zadlužilo kvůli úmrtí rodinného příslušníka nebo proto, že se zaručili jiné osobě. 2 % mělo problém hradit běžné výdaje za domácnost a nebo se stalo obětí podvodu a přišli tak o své finance.

Graf 8 - Důvody zadlužení

Případ	Pozorované vs. očekávané četnosti Chi-Kvadr. = 218,1946 sv = 10 p = 0,000000			
	pozorov. Četnost	očekáv. Očekávaná četnost	P - O	(P-O) ² /O
Ztráta zaměstnání/příjmů	102,0000	37,3636	64,6364	111,8162
Zdravotní komplikace	50,0000	37,3636	12,6364	4,2736
Změna rodinných poměrů	69,0000	37,3636	31,6364	26,7870
Ručení jiné osobě	20,0000	37,3636	-17,3636	8,0692
Neuvážené půjčování	23,0000	37,3636	-14,3636	5,5218
Mnoho závazků	51,0000	37,3636	13,6364	4,9768
Úmrtí rodinného příslušníka	22,0000	37,3636	-15,3636	6,3174
Dluhy kvůli rodinným příslušníkům	34,0000	37,3636	-3,3636	0,3028
Mateřská dovolená, odchod do důchodu	23,0000	37,3636	-14,3636	5,5218
Oběť podvodu	8,0000	37,3636	-29,3636	23,0765
Neschopnost platit výdaje domácnosti	9,0000	37,3636	-28,3636	21,5315
Součet	411,0000	411,0000	-0,0000	218,1946

Tabulka XII - Výpočet chí - kvadrátu

Z výše uvedené tabulky lze vyčíst, že hodnota p při výpočtu metodou testu dobré shody chí-kvadrátu je 0,000000. Vzhledem k tomu, že hodnota p nenabývá nikdy nulových hodnot, dá se přepokládat, že kdyby počítal program s více desetinnými místy, bude výsledek p 0,0000001. Vypočítaná hodnota p je tedy $< 0,05$. Výběrový soubor tedy nepochází z populace odpovídající Gaussovu normálnímu rozdělení, ale z jiného neznámého rozdělení.

Graf o důvodech zadlužení klientů Občanské poradny Brno, kterým bylo poskytnuto dluhové poradenství je součástí přílohy PI. Nejčastějším důvodem platební neschopnosti u klientů bylo v 59 % mnoho závazků a 39 % mělo jiný důvod. Ztrátu zaměstnání a snížení příjmů uvedlo 37 % uživatelů služeb.

4.4.2 Ověřování hypotéz

Po zodpovězení stanovených dílčích výzkumných otázek na úrovni popisné statistiky, jsou dále níže zodpovězeny další dílčí výzkumné otázky na úrovni vztahové.

V této práci bylo stanoveno pět výzkumných hypotéz. Aby byla zaručena spolehlivost při přijímání či zamítání nulové hypotézy, je třeba si určit hladinu spolehlivosti nebo-li míru rizika. Míra rizika, že bude neoprávněně zamítnuta nulová hypotéza, přestože bude platit, je stanovena na hodnotu 0,05. To znamená, že je povoleno riziko maximálně 5 % na hladině významnosti, kdy je možné udělat chybu. Tím je pracováno s pravděpodobností 95 %. Riziko odmítnutí nulové hypotézy, i přesto že by platila, vyčísluje signifikance, která se značí písmenem p .

DVO₁: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich pohlaví?

K této výzkumné otázce náleží následující hypotézy:

- **H₁₀**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich pohlaví neexistuje statisticky významný rozdíl.
- **H_{1A}**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich pohlaví existuje statisticky významný rozdíl.

Pohlaví dlužníků a důvody platební neschopnosti dlužníků jsou nominální proměnné, proto byl v programu Statistica Base 10 zvolen výpočet přes kontingenční tabulky. Program tak vypočítal hodnotu p pomocí testu dobré shody chí - kvadrát.

Souhrnná tab.: Očekávané četnosti (List1 v Data Statistica)						
Četnost označených buněk > 10						
Pearsonův chí-kv. : 11,7621, sv=4, p=,019211						
Pohlaví	Ztráta zaměstnání/ příjmů 1	Zdravotní komplikace 2	Změna rodinných poměrů 3	Dluhy kvůli jiné osobě 4	Neuvážené půjčky 5	Řádk. součty
Muž	59,3066	23,72263	43,17518	29,41606	39,37956	195,0000
Žena	65,6934	26,27737	47,82482	32,58394	43,62044	216,0000
Vš.skup.	125,0000	50,00000	91,00000	62,00000	83,00000	411,0000

Tabulka XIII - Výpočet programu Statistica k DVO_1

Z výše uvedené tabulky lze vyčíst, že hodnota p při výpočtu metodou chí - kvadrátu je 0,19211. Vypočítaná hodnota p je $< 0,05$. V takovém případě lze přijmout alternativní hypotézu, protože riziko chyby zde není větší než 5 %. Proto je přijata alternativní hypotéza a nulová hypotéza je zamítnuta. Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich pohlaví **existuje** statisticky významný rozdíl.

Graf 9 - Graf k hypotéze H1

Důvody platební neschopnosti znázorněné v grafu čísly znamenají: ztráta zaměstnání/snížení příjmu (1), zdravotní komplikace (2), změna rodinných poměrů (3), dluhy kvůli jiné osobě (4), neuvážené půjčování – dluhová spirála (5).

Z grafu vyplývá, že důvody platební neschopnosti u mužů jsou nejčastěji kvůli ztrátě zaměstnání, z celkového počtu 195 mužů tento důvod uvedlo mužů 73 (44 %). U žen je nejčastější důvod jejich platební neschopnosti změna rodinných poměrů, kdy z celkového počtu 216 žen uvedlo tuto příčinu 56 žen (26 %). Mezi další v pořadí nejčastější příčinu nesplácení u mužů bylo objeveno neuvážené půjčování. Tedy stav, kterým se dlužník dostal do dluhové spirály. Tento důvod byl zjištěn u každého pátého muže i ženy. Další důvody pak už nepřekročily 20 % hranici. Změnu rodinného poměru jako důvod uvedlo 18 % zkoumaných mužů, zdravotní komplikaci 13 % a dluhy kvůli jiné osobě 12 %. U žen bylo ve více jak pětině případech uváděn důvod ztráty zaměstnání či snížení příjmu (24 %). Dluhy kvůli jiné osobě mělo 18 % a 11,5 % uvedlo jako příčinu zdravotní komplikace.

Dá se konstatovat, že u žen jsou téměř všechny příčiny platební neschopnosti v rovnováze narozdíl od mužů, u kterých převažuje důvod ztráty zaměstnání či snížení příjmu. U žen se nejvíce případů vyskytlo u změny rodinných poměrů, což se dá logicky předpokládat. Do této kategorie proměnné je totiž zahrnuta mateřská či rodičovská dovolená, kterou absolvují nejčastěji ženy. Muži jsou ve velké většině případů těmi, kdo chodí do práce, aby uživil rodinu, když je žena doma s dítětem. Což se může promítat právě do nejčastějšího důvodu neschopnosti splácet – ztráta/ změna zaměstnání či snížení příjmu způsobí rodině velké komplikace, pokud je rodinný rozpočet závislý na příjmu muže. Pokud dojde k výpadku příjmu, může pak docházet k zadlužování.

DVO₂: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich věku?

K této výzkumné otázce náleží následující hypotézy:

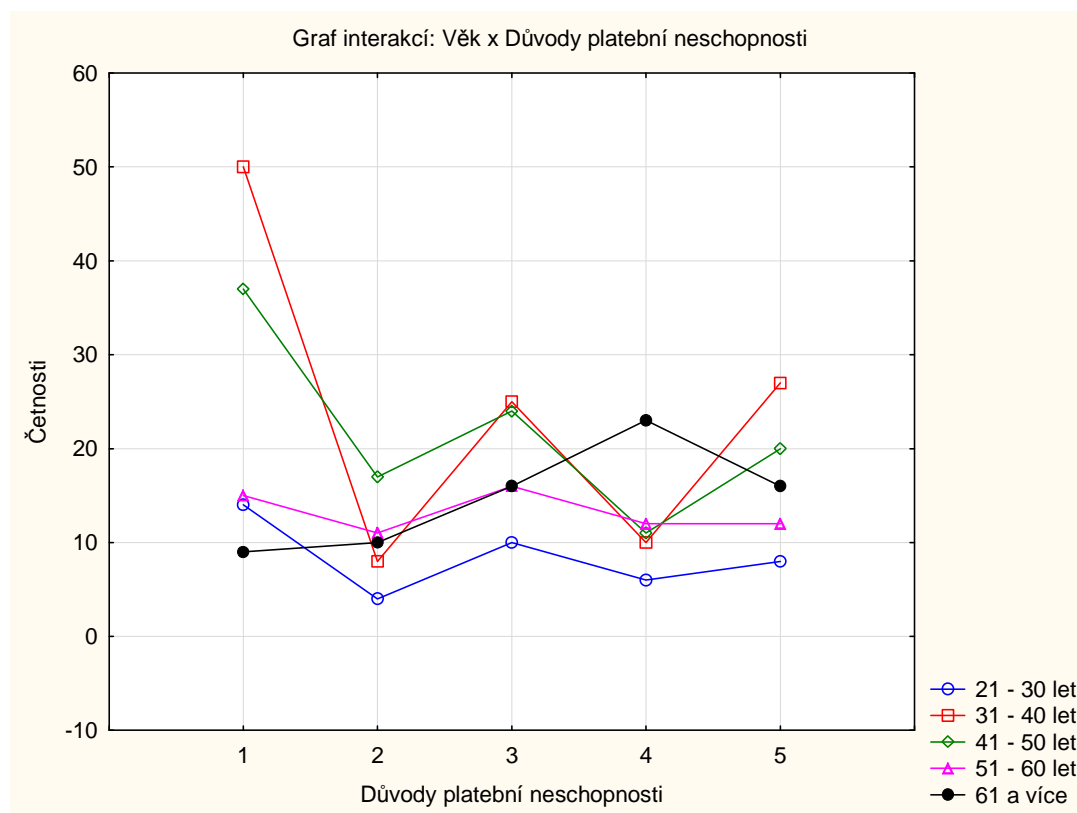
- **H₂₀**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich věku neexistuje statisticky významný rozdíl.
- **H_{2A}**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich věku existuje statisticky významný rozdíl.

Věk a důvody platební neschopnosti dlužníků jsou nominální proměnné, proto byl v programu Statistica Base 10 zvolen výpočet přes kontingenční tabulky. Program tak vypočítal hodnotu p pomocí testu dobré shody chí kvadrát.

Souhrnná tab.: Očekávané četnosti (Hypotézy v Data Statistica)						
Četnost označených buněk > 10						
Pearsonův chí-kv. : 39,8741, sv=16, p=,000812						
Věk	Ztráta zaměstnání/ příjmu 1	Zdravotní komplikace 2	Změna rodinných poměrů 3	Dluhy kvůli jiné osobě 4	Neuvážené půjčování 5	Řádk. součty
21 - 30 let	12,7737	5,10949	9,29927	6,33577	8,48175	42,0000
31 - 40 let	36,4964	14,59854	26,56934	18,10219	24,23358	120,0000
41 - 50 let	33,1509	13,26034	24,13382	16,44282	22,01217	109,0000
51 - 60 let	20,0730	8,02920	14,61314	9,95620	13,32847	66,0000
61 a více	22,5061	9,00243	16,38443	11,16302	14,94404	74,0000
Vš.skup.	125,0000	50,00000	91,00000	62,00000	83,00000	411,0000

Tabulka XIV - Výpočet programu Statistica k DVO₂

Z výše uvedené tabulky lze vyčíst, že hodnota p při výpočtu metodou chí - kvadrátu je 0,000812. Vypočítaná hodnota p je < 0,05. V takovém případě lze přijmout alternativní hypotézu, protože riziko chyby zde není větší než 5 %. Proto je přijata alternativní hypotéza a nulová hypotéza je zamítnuta. Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich věku **existuje** statisticky významný rozdíl.

Graf 10 - Graf k hypotéze H2

Důvody platební neschopnosti znázorněné v grafu čísly znamenají: ztráta zaměstnání/snížení příjmů (1), zdravotní komplikace (2), změna rodinných poměrů (3), dluhy kvůli jiné osobě (4), neuvážené půjčování – dluhová spirála (5).

Z grafu vyplývá, že věková skupina 31 – 40 let má nejčastější důvody platební neschopnosti ztrátu zaměstnání či snížení příjmů (42 %). Změna rodinných poměrů byla zaznamenána u 24 případů ze 120 a neuvážené zadlužování u 27 zkoumaných. Pod 10 % u této věkové kategorie byly nalezeny příčiny zdravotních komplikací a dluhy kvůli jiné osobě. Velmi podobné procentové rozložení příčin bylo zaznamenáno u věkové skupiny 41 – 50 let. 34 %, což bylo nejvíce, uvedlo jako důvody neschopnosti splácet ztrátu/změnu zaměstnání či snížení příjmů. 22 % mělo za důvod změnu rodinných poměrů, což znamená jak odchod na mateřskou/rodičovskou dovolenou, tak stěhování, rozvod či úmrtí rodinného příslušníka. Zdravotní komplikace, dluhy kvůli jiné osobě a neuvážené půjčování nepřesáhlo 20-ti % hranici. Dlužníků ve věku 21 – 30 let bylo ve zkoumaném souboru 42. Z těchto mělo 33 % nejčastější důvod zadlužení ztrátu/změnu zaměstnání či snížení příjmu a 24 % dluhy kvůli jiné osobě. Zdravotní komplikace, dluhy kvůli jiné osobě a neuvážené půjčování nepřesáhlo stejně jako u věkové kategorie 41 – 50 let 20-ti % hranici. Věková skupina 51 – 60 let uvedla ve 24 % jako důvod neschopnosti splácet změnu rodinných poměrů a 23 % ztrátu/změnu zaměstnání či snížení příjmů. Zdravotní komplikace, dluhy kvůli jiné osobě a neuvážené půjčování nepřesáhlo 20-ti % hranici. Dlužníci nad 61 let uváděli jako nejčastější důvod zadlužení kvůli finanční výpomoci jiné osobě (31 %) a 22 % zadlužení bylo způsobeno změnou rodinných poměrů a neuváženým půjčováním financí. Ztráta/změna zaměstnání či snížení příjmů a zdravotní komplikace nedosáhly 15-ti % hranice.

Z grafu lze vyzorovat rovnováhu u tří věkových skupin: 21 – 30 let, 41 – 50 let a 51 – 60 let. Zde bylo vyzkoumáno, že nejčastější příčina zadlužení byla ztráta/změna zaměstnání či snížení příjmů a druhý častý důvod změna rodinných poměrů. Shoda byla také u ostatních zbylých důvodů: všechny tyto kategorie nepřesáhly hranici 20-ti %. Rozdíly lze však nalézt u dlužníků nad 61 let. Ti se nejčastěji zadlužili z důvodu, aby finančně pomohli jiné osobě. Z procentuálního hlediska zde bylo nejvíce výskytů tohoto důvodu oproti dalším věkovým skupinám. V tomto věku se dá předpokládat vyšší snaha finanční pomoci zpravidla rodinným příslušníkům, i díky tomu, že již nemívají žádné vyživované děti. U věkové kategorie 31 – 40 let bylo zaznamenáno oproti ostatním skupinám nejvíce důvodů neschopnosti splácet kvůli ztrátě/změně zaměstnání a snížení příjmů. Důvodem tohoto jevu může být sku-

tečnost potřebnosti řešení trvalého bydlení pro rodinné zázemí. S tím pak spojená potřeba hypotéky a úvěrů na bydlení. Může se tak předpokládat, že tato věková skupina je z finančního hlediska nejvíce zatěžována a jakýkoliv výpadek finančního příjmu může způsobit insolvenční situaci.

DVO₃: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na tom, zda mají vyživované děti?

K této výzkumné otázce náleží následující hypotézy:

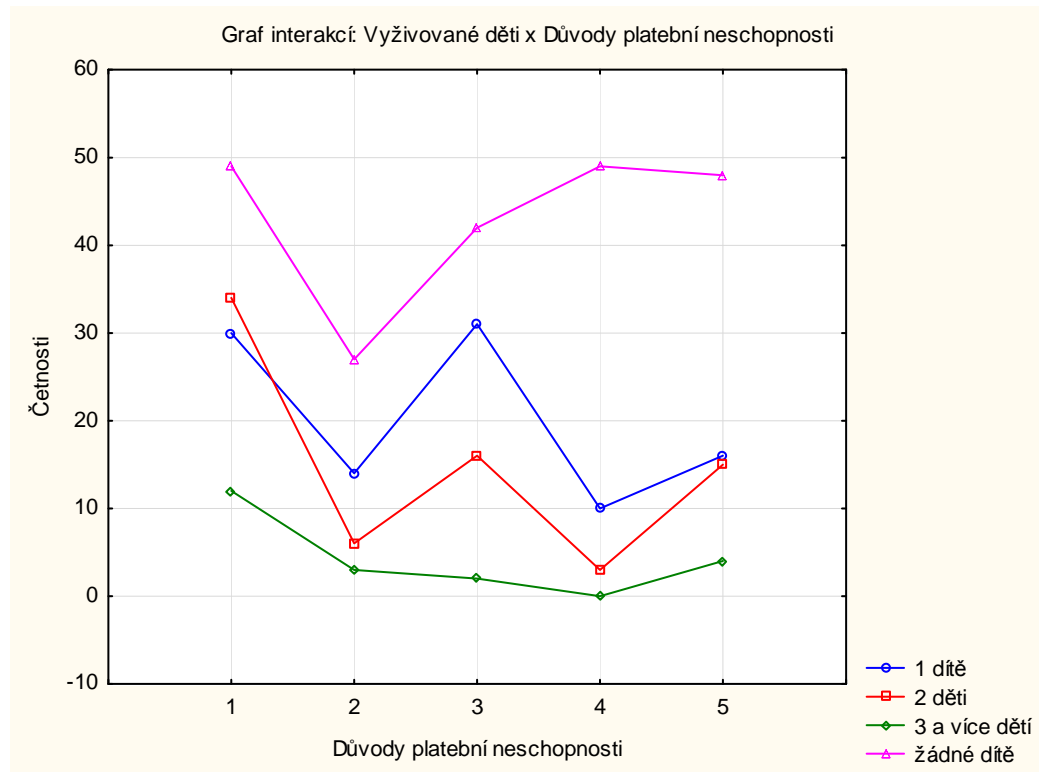
- **H₃₀**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na tom, zda mají vyživované děti neexistuje statisticky významný rozdíl.
- **H_{3A}**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na tom, zda mají vyživované děti existuje statisticky významný rozdíl.

Vyživované děti a důvody platební neschopnosti dlužníků jsou nominální proměnné, proto byl v programu Statistica Base 10 zvolen výpočet přes kontingenční tabulky. Program tak vypočítal hodnotu p pomocí testu dobré shody chí kvadrát.

Souhrnná tab.: Očekávané četnosti (Hypotézy v Data Statistica)						
Četnost označených buněk > 10						
Pearsonův chí-kv. : 42,6315, sv=12, p=,000026						
Vyživované děti	Ztráta zaměstnání/příjmu 1	Zdravotní komplikace 2	Změna rodinných poměrů 3	Dluhy kvůli jiné osobě 4	Neuvážené půjčování 5	Řádk. součty
1 dítě	30,7178	12,28710	22,36253	15,23601	20,39659	101,0000
2 děti	22,5061	9,00243	16,38443	11,16302	14,94404	74,0000
3 a více dětí	6,3869	2,55474	4,64964	3,16788	4,24088	21,0000
žádné dítě	65,3893	26,15572	47,60341	32,43309	43,41849	215,0000
Vš.skup.	125,0000	50,00000	91,00000	62,00000	83,00000	411,0000

Tabulka XV - Výpočet programu Statistica k DVO₃

Z výše uvedené tabulky lze vyčíst, že hodnota p při výpočtu metodou chí - kvadrátu je 0,19211. Vypočítaná hodnota p je < 0,05. V takovém případě lze přijmout alternativní hypotézu, protože riziko chyby zde není větší než 5 %. Proto je přijata alternativní hypotéza a nulová hypotéza je zamítnuta. Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na tom, zda mají vyživované děti **existuje** statisticky významný rozdíl.

Graf 11 - Graf k hypotéze H3

Důvody platební neschopnosti znázorněné v grafu čísly znamenají: ztráta zaměstnání/snížení příjmů (1), zdravotní komplikace (2), změna rodinných poměrů (3), dluhy kvůli jiné osobě (4), neuvážené půjčování – dluhová spirála (5).

Z grafu vyplývá, že v největší rovnováze z hlediska uvádění důvodů platební neschopnosti, jsou dlužníci, kteří nemají žádné děti. Těchto případů bylo celkem 215 a kromě zdravotních komplikací, které uvedlo 13 % zkoumaných, se ostatní příčiny pohybovaly kolem 20-ti % hranice. Dlužníci, kteří měli jedno dítě, uvedli nejčastěji jako příčinu nemožnosti platit ztrátu/změnu zaměstnání či snížení příjmů (30 %) a změnu rodinných poměrů (31%). Ostatní důvody nepřesáhly hranici 15-ti %. Zadlužení se dvěma dětmi uvedli skoro v polovině případů (46 %) důvod ztrátu/změnu zaměstnání či snížení příjmů. Změna rodinných poměrů byla vyzkoumána ve 22 % a neuvážené půjčování v 15 %. Zkoumané případy se 3 a více dětmi měly finanční problémy v 57 % kvůli ztrátě/změně zaměstnání nebo snížení příjmů. Do 20-ti % hranice pak byly zjištěny další zbylé důvody, přičemž dluhy kvůli jiné osobě nezbyly zjištěny v žádném z případů.

Dá se předpokládat, že bezdětní dlužníci se zadlužují ze všech možných důvodů. Oproti tomu však dlužníci se dvěma, třemi a více dětmi nepřistoupí pravděpodobně k tomu, aby se

zadlužili kvůli jiné osobě. Lze to vyvodit jako důsledek potřeby financí pro potřeby vyživovaných dětí a nemožnost tak poskytnout finance další osobě. Zajímavý je fakt, že počet dětí neovlivňuje neuvážené zadlužování – činily tak všechny kategorie zkoumaných dlužníků v rozmezí od 16 % do 22 % případů. Rozdíl oproti ostatním skupinám byl vyvozen u kategorie tři a více dětí, kdy příčina změny rodinných poměrů se nevyskytovala ani v 10 %. Přičemž u všech ostatních skupin se tento důvod objevil minimálně ve 20 %.

DVO₄: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na výši jejich dluhů?

K této výzkumné otázce náleží následující hypotézy:

- **H₄₀**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na výši jejich dluhů neexistuje statisticky významný rozdíl.
- **H_{4A}**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na výši jejich dluhů existuje statisticky významný rozdíl.

Důvod platební neschopnosti je nominální závisle proměnná a výše dluhu u osob, které vyhlásily osobní bankrot, je metrická nezávisle proměnná.

Nejdříve bylo nutné ověřit, zda metrická proměnná splňuje požadavek na normální rozdělení. Z tohoto důvodu byly stanoveny následující hypotézy:

H₀: Data pochází z normálního rozdělení.

H_A: Data nepochází z normálního rozdělení.

	Testy normality (Data Statistica)					
	n (počet)	max D	Kolmogorov- Smirnovův test	Lillieforsův test p	Shapiro-W ilkův W test	p
Proměnná						
Výše dluhu	411	0,177083	p < ,01	p < ,01	0,709500	0,000000

Tabulka XVI - Test normality proměnné velikost dluhu

Vzhledem k výše provedeným výpočtům testů normality v programu Statistica Base 10 bylo zjištěno, že p je < 0,01. To znamená, že data nepochází z normálního rozdělení. Proto je přijata **H_A**.

Bylo proto nutné metrickou proměnnou překódovat na ordinální. Překódování proběhlo následovně: 10 000 Kč – 500 000Kč jako první kategorie, 500 001 Kč – 1 000 000 Kč jako druhá, 1 000 0001 Kč – 2 000 000 Kč jako třetí a čtvrtá kategorie zahrnuje výši dluhu vyšší jak 2 000 000 Kč. Tato nově překódovaná proměnná byla použita na výpočet stanovené hypotézy. V programu Statistica Base 10 byl následně zvolen výpočet přes Kruskal – Wallisovu analýzu rozptylu, která náleží do neparametrických testů. Důvody platební neschopnosti byly zvoleny jako nezávislá proměnná a výše dluhu jako závislá.

Závislá: Výše dluhu	Kruskal-Wallisova ANOVA založ. na poř.; Výše dluhu Nezávislá proměnná : Důvody platební neschopnosti Kruskal-Wallisův test: $H(4, N=411) = 6,667388$ $p = ,1545$			
	Kód	Počet platných	Součet pořadí	Prům. Pořadí
Ztráta zaměstnání/příjmů	1	125	28151,00	225,2080
Zdravotní komplikace	2	50	9087,50	181,7500
Změna rodinných poměrů	3	91	18287,50	200,9615
Dluhy kvůli jiné osobě	4	62	12317,50	198,6694
Neuvážené půjčování	5	83	16822,50	202,6807

Tabulka XVII - Výpočet programu Statistica k DVO₄

Z výše uvedené tabulky lze vyčíst, že hodnota p při výpočtu analýzou rozptylu je $> 0,05$. V takovém případě nelze přijmout alternativní hypotézu, protože riziko chyby je zde větší než 5 %. Proto platí nulová hypotéza a alternativní je zamítnuta. Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na výši jejich dluhů **neexistuje** statisticky významný rozdíl.

DVO₅: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na zdrojích jejich příjmů?

K této výzkumné otázce náleží následující hypotézy:

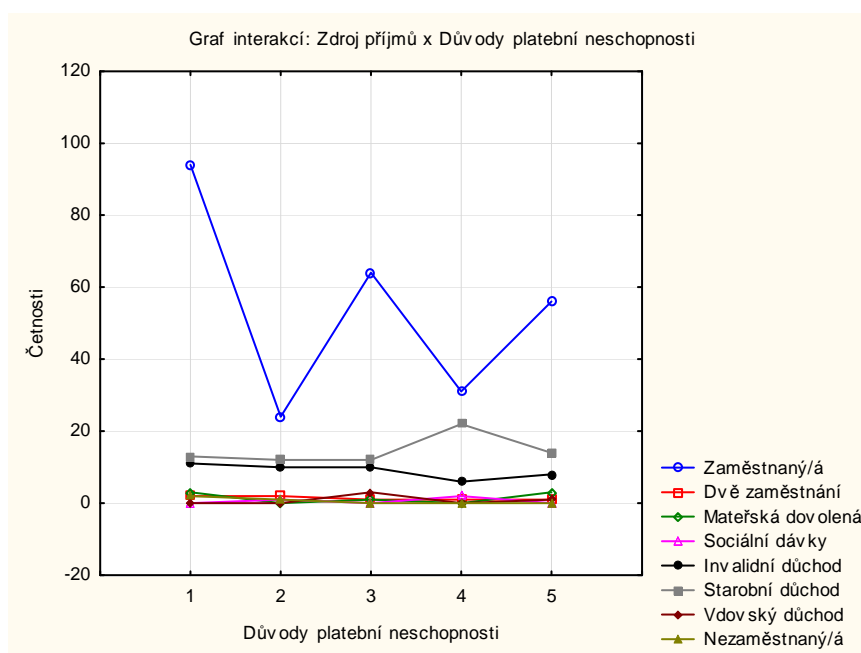
- **H₅₀**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na zdroji jejich příjmů neexistuje statisticky významný rozdíl.
- **H_{5A}**: Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na zdroji jejich příjmů existuje statisticky významný rozdíl.

Zdroj příjmů a důvody platební neschopnosti dlužníků jsou nominální proměnné, proto byl v programu Statistica Base 10 zvolen výpočet přes kontingenční tabulky. Program tak vypočítal hodnotu p pomocí testu dobré shody chí - kvadrátu.

Souhrnná tab.: Očekávané četnosti (Hypotézy v Data Statistica)						
Četnost označených buněk > 10						
Pearsonův chí-kv. : 54,4762, sv=28, p=,001964						
Zdroj příjmů	Ztráta zaměstnání/příjmu 1	Zdravotní komplikace 2	Změna rodinných poměrů 3	Dluhy kvůli jiné osobě 4	Neuvážené půjčování 5	Řádk. součty
Zaměstnaný/á	81,8127	32,72506	59,55961	40,57908	54,32360	269,0000
Dvě zaměstnání	2,1290	0,85158	1,54988	1,05596	1,41363	7,0000
Mateřská dovolená	2,1290	0,85158	1,54988	1,05596	1,41363	7,0000
Sociální dávky	0,9124	0,36496	0,66423	0,45255	0,60584	3,0000
Invalidní důchod	13,6861	5,47445	9,96350	6,78832	9,08759	45,0000
Starobní důchod	22,2019	8,88078	16,16302	11,01217	14,74209	73,0000
Vdovský důchod	1,2165	0,48662	0,88564	0,60341	0,80779	4,0000
Nezaměstnaný/á	0,9124	0,36496	0,66423	0,45255	0,60584	3,0000
Vš.skup.	125,0000	50,00000	91,00000	62,00000	83,00000	411,0000

Tabulka XVIII - Výpočet programu Statistica k DVO₅

Z výše uvedené tabulky lze vyčíst, že hodnota p při výpočtu metodou chí - kvadrátu je 0,001964. Vypočítaná hodnota p je < 0,05. V takovém případě lze přijmout alternativní hypotézu, protože riziko chyby zde není větší než 5 %. Proto je přijata alternativní hypotéza a nulová hypotéza je zamítnuta. Mezi důvody platební neschopnosti dlužníků v závislosti na zdroji jejich příjmů **existuje** statisticky významný rozdíl.

Graf 12 - Graf k hypotéze H5

Důvody platební neschopnosti znázorněné v grafu čísly znamenají: ztráta zaměstnání/snížení příjmů (1), zdravotní komplikace (2), změna rodinných poměrů (3), dluhy kvůli jiné osobě (4) , neuvážené půjčování – dluhová spirála (5).

Z grafu vyplývá, že nejvíce vyskytovanými důvody neschopnosti splácet své závazky je ztráta/změna zaměstnání či snížení příjmu. U starobních důchodců je nejčastějším důvodem (29 %) zadlužení z důvodu finanční pomoci jiné osobě. Tato kategorie se naopak vůbec nevyskytuje v jediném případě u nezaměstnaných a lidí pobírajících rodičovský příspěvek a vdovský důchod. Zdravotní komplikace uvádí v důvodech nejvíce osoby pobírající vdovský důchod (40 %) a ve 20 % nezaměstnaní, lidé se dvě zaměstnáními, invalidní a starobní důchodci. Nejméně se tato příčina vyskytuje u zaměstnaných. Změna rodinných poměrů se jako příčina nevyskytuje vůbec u osob se dvěmi zaměstnáními, lidí pobírajících sociální dávky a u nezaměstnaných. Nejvíce (30 %) je uváděno u dlužníků pobírajících rodičovský příspěvek, u zaměstnaných (22 %), vdovců/vdov (20 %), invalidních (19 %) a starobních (16 %) důchodců. Neuvážené půjčování financí s důsledkem vzniku dluhové spirály se nejčastěji (40 %) vyskytuje u nezaměstnaných a u vdovců/vdov (40 %). Ve 20 % je tento důvod u zaměstnaných a u invalidních a starobních důchodců. V méně jak 20 % se vyskytuje u osob pobírajících rodičovské příspěvky, sociální dávky nebo se dvěmi zaměstnáními.

Hlavní výzkumná otázka: Jaká je charakteristika osoby v osobním bankrotu, která má případ vedený u Krajského soudu v Brně?

Díky provedenému výzkumu je možné říci, že typickou osobou, která se nachází v osobním bankrotu a má případ vedený u Krajského soudu v Brně je: žena i muž ve věku 40 let, žijící v Jihomoravském kraji. Osoba je vdaná/ženatá a nevyživuje žádné dítě. Finanční příjem činí měsíčně 10 000 Kč – 20 000 Kč, přičemž ho získává díky zaměstnání. Finance si půjčuje u nebankovních společností a u věřitelů má 8 – 13 finančních závazků. Důvodem, proč se dostala do platební neschopnosti, je ztráta či změna zaměstnání nebo snížení příjmů. Osoba dluží v průměru 965 403 Kč.

5 SHRNU TÍ ANALÝZY DAT

Diplomová práce si stanovila jako **hlavní výzkumný problém** charakteristiku osoby v osobním bankrotu, která má vedený případ u Krajského soudu v Brně. Specifikace charakteristického dlužníka má pomoci vytvářet preventivní programy v rámci dluhového poradenství Občanské poradně Brno.

Dílčím cílem bylo zjistit důvody platební neschopnosti, které dostaly dlužníka do situace, že byl nucen vyhlásit osobní bankrot. Aby bylo dosaženo dílčího cíle, bylo potřeba vyhodnotit několik popisných a vztahových výzkumných otázek.

První dílčí výzkumné otázky, které zkoumaly demografické údaje, byly následující:

DVO_A: Jaké je pohlaví osob, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_B: Jaký je věk osob, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_C: Jaké je bydliště osob, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_D: Jaký je rodinný stav osob, které vyhlásily osobní bankrot?

Ve výzkumném vzorku bylo 53 % žen a 47 % mužů, kteří vyhlásili osobní bankrot. Nejedná se tedy o žádný významný rozdíl v zastoupení pohlaví. Ve věkovém složení nebyly nalezeny také žádné větší rozdílnosti ve stanovených věkových kategoriích. Největšího zastoupení dosáhly osoby ve věku 31 – 40 let a 41 – 50 let, kde každá kategorie dosáhla četnosti 30 %. Bydlištěm osob v insolvenčním řízení je více jak v polovině případů (56 %) Jihomoravský kraj. Skoro pětina zkoumaných osob žije buď v kraji Vysočina nebo ve Zlínském kraji. Skoro polovina (44 %) osob v osobním bankrotu je ženatých či vdaných. Čtvrtina z analyzovaných je rozvedená a pětina svobodných.

Další dílčí výzkumné otázky:

DVO_E: Jaké jsou finanční příjmy osob, které vyhlásily osobní bankrot?

DVO_F: Jaký je zdroj příjmů u osob, které vyhlásily osobní bankrot?

V otázce finančních příjmů osob v insolvenčním řízení bylo zjištěno, že skoro tři čtvrtiny zkoumaných osob dosahuje příjmů 10 001 Kč – 20 000 Kč a necelá pětina respondentů nedosáhne nad měsíční příjem 10 000 Kč. Zdroj příjmů u osob, které vyhlásily osobní bankrot, je více jak z poloviny (62 %) ze zaměstnání. 16 % dlužníků pobírá starobní dů-

chod, 11 % invalidní a 5 % důchod vdovský. Časté bylo v tomto případě propojení zaměstnání a pobírání některého z důchodů.

DVO_G: Jaký typ závazků u věřitelů mají osoby, které vyhlásily osobní bankrot?

Výzkumným šetřením bylo zjištěno, že přes polovinu věřitelů (57 %) je nebankovního typu. Čtvrtina dlužníků (26 %) si peníze vypůjčila od bankovních společností. Pětina věřitelů jsou další jiné společnosti, kterým osoby dluží finance. V tomto případě se jedná například o dluhy vůči dopravním společnostem, městům, pojišťovnám atd.

DVO_H: Jaké jsou důvody zadlužení, které přivedly dlužníka do osobního bankrotu?

Vzhledem k tomu, že jsou výsledky výzkumu podkladem pro další práci v dluhovém poradenství, bylo vytvořeno více kategorií v rámci důvodů zadlužení. Ty mají zajistit lepší přehlednost a konkrétnější představy při vytváření preventivních opatření. Čtvrtina uvedla jako důvod ztrátu či změnu zaměstnání nebo obecně snížení příjmů. Necelá pětina (17 %) dlužníků měla důvod ve změně rodinných poměrů. Jedná se jak o rozvody, narození dětí či stěhování, s čímž jsou spojeny náročné finanční výdaje. Více jak desetina (12 %) měla zdravotní komplikace či byla nemocných a stejný počet takové množství závazků u věřitelů, že jejich výdaje převyšovaly příjmy. Necelá desetina se do této situace dostala tak, že chtěla pomoci svým blízkým a rodinným příslušníkům v tíživé finanční situaci, ale sami se pak dostali do stejných problémů. Pro 6 % se stalo problémem odchod na mateřskou či rodičovskou dovolenou nebo odchod převážně do starobního důchodu. Tato situace je totiž spojena se snížením příjmů, což u těchto osob postupně znamenalo vyhlášení osobního bankrotu. 6 % dlužníků přiznalo, že nedomyslelo následky svého neuváženého půjčování financí nebo neznali všechny podmínky úvěrové smlouvy, kterou podepsali. Zmiňovali se, že podlehl reklamnímu tlaku půjčování a také důvěřovali věřitelům, když jim tvrdili něco, co ve smlouvě bylo jinak.

Díky provedené analýze dokumentů je možné říci, že typickou osobou, která se nachází v osobním bankrotu a má případ vedený u Krajského soudu v Brně je: žena i muž ve věku 40 let, žijící v Jihomoravském kraji. Osoba je vdaná/ženatý a nevyživuje žádné dítě. Finanční příjem činí měsíčně 10 000 Kč – 20 000 Kč, přičemž ho získává díky zaměstnání. Finance si půjčuje u nebankovních společností a u věřitelů má 8 – 13 finančních závazků. Důvodem, proč se dostala do platební neschopnosti je ztráta či změna zaměstnání nebo snížení příjmů. Osoba dluží v průměru 965 403 Kč.

Dále bylo v práci stanoveno pět vztahových výzkumných otázek a k nim byly přiřazeny příslušné hypotézy.

Výzkumné otázky zjišťovaly rozdíly v důvodech platební neschopnosti v závislosti na pohlaví, věku, výši dluhů, zdrojích příjmů a zda mají vyživované děti.

První stanovená výzkumná otázka **DVO₁** zní: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich pohlaví? Výpočtem testu dobré shody chí - kvadrátu byly zjištěny statisticky významné rozdíly. Neschopnost splácet své dluhy se skoro u poloviny mužů (44 %) projevila z důvodu ztráty/ změny zaměstnání a snížení příjmů. Za to u žen byla nejčastějším důvodem (ve 26 %) změna rodinných poměrů. Vysvětlení lze hledat v předpokladu, že na mateřskou a rodičovskou dovolenou nastupují v převážné většině ženy a naopak muži jsou těmi, kteří svým zaměstnáním zabezpečují rodinný rozpočet.

Další vytyčená výzkumná otázka **DVO₂**: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na jejich věku? Výpočtem testu dobré shody chí - kvadrátu byly zjištěny statisticky významné rozdíly. Největší rozdíly byly nalezeny u věkové skupiny dlužníků nad 61 let, kdy se nejčastěji do platební neschopnosti dostávali kvůli finanční pomoci jiné osobě. V tomto věku se dá předpokládat vyšší snaha finanční pomoci zpravidla rodinným příslušníkům, i díky tomu, že již nemívají žádné vyživované děti. Další rozdíl byl zaznamenán u věkové kategorie 31 – 40 let, u které nejvíce převažovala příčina neschopnosti splácet z důvodu ztráty/změny zaměstnání či snížení příjmů. Je možné se domnívat, že je tak činěno z důvodu, že je tato skupina nejvíce finančně zatížena. Lidé v tomto věku mohou řešit své trvalé bydlení (což je spjato s hypotékami na bydlení) a zakládají rodiny. V takovém případě může jakýkoliv výpadek finančního příjmu způsobit insolvenci.

U výzkumné otázky **DVO₃**: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na tom, zda mají vyživované děti?, byl také zjištěn statisticky významný rozdíl. Dlužníci, kteří neměli žádné děti, se zadlužovali rovnoměrně ve všech důvodech platební neschopnosti. U rodin se dvěma a více dětmi se více jak v polovině situacích objevil jako důvod nesplácení ztráta/ příjem zaměstnání nebo snížení příjmů. Rozdíl byl objeven u osob se třemi a více vyživovanými dětmi, kdy příčina změny

rodinných poměrů se nevyskytovala ani v desetině případů. Přičemž u všech ostatních skupin se tento důvod objevil minimálně v pětině případů.

Ve výzkumné otázce **DVO₄**: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na výši jejich dluhů?, nebyl nalezen žádný statisticky významný rozdíl.

Poslední výzkumná otázka byla stanovena následovně. **DVO₅**: Existuje statisticky významný rozdíl v důvodech platební neschopnosti dlužníků v závislosti na zdrojích jejich příjmů? V tomto případě byl testem dobré shody chí – kvadrát zjištěn statisticky významný rozdíl. Odchylna byla zjištěna u starobních důchodců, kteří se v nejvíce případech zadlužovali z důvodu finanční pomoci jiné osobě. Tato příčina se naopak vůbec nevyskytovala u kategorie nezaměstnaných osob a lidí pobírajících rodičovský příspěvek a vdovský důchod. Zdravotní komplikace jako důvod neschopnosti splácet uvedly osoby pobírající vdovský důchod (40 %), lidé se zaměstnáním uváděli tuto příčinu v necelé desetině případech.

6 DOPORUČENÍ

Z výše zjištěných výsledků bylo možné specifikovat typického dlužníka, který má vedený případ u Krajského soudu v Brně. Jedná se jak o ženu, tak o muže ve věku zhruba 40 let, který žije v Jihomoravském kraji. Je vdaná/ženatý a nemá vyživovací povinnost k dítěti. Předlužení vzniklo z důvodu ztráty/změny zaměstnání či snížení příjmů. Finanční prostředky má půjčené převážně u nebankovních společností a má 8 – 13 věřitelů.

Bylo by tedy vhodné zacílit prevenci nejvíce na osoby ve věkové kategorii kolem 40 let. Otázkou však zůstává jakým způsobem tak učinit. V současné době existuje již řada projektů, které cílí na prevenci předlužování a snaží se tento problém více medializovat. O některých projektech je zmíněno v teoretické části této práce. Správným směrem se bezpochyby ubírají i projekty, do kterých jsou zapojeny různé bankovní společnosti. Některé banky se spolu s různými organizacemi snaží o osvětu v tématu zadluženosti a i některé bankovní společnosti vyvíjí snahu co nejvíce zpřehlednit všechny opatření při půjčování si finančních prostředků. Tohle však neplatí v případě nebankovních společností. Tedy u firem, které půjčují lidem finance často bez povinnosti ručit majetkem nebo aniž by si zjistili historii platební schopnosti dlužníka. Naopak se zde dá setkat s nekalými praktikami při půjčování peněz. Při analýze dokumentů jsem vícekrát narazila na zmínku o tom, že při podpisu smlouvy o půjčce u nebankovního subjektu, uváděli věřitelé nepravdivé informace. Také posléze vzájemná komunikace ohledně úpravy splátkového kalendáře v případě, že dlužník nebyl zrovna schopen splácet, nebyla ze strany věřitelů pozitivní. Byla zde zmiňována jakákoliv neochota měnit výši měsíčních splátek. V horších případech si věřitelé při takové žádosti zažádali přímo už o celou dlužnou částku a tím pádem zrušili domluvený splátkový kalendář při podpisu smlouvy. Proto by bylo jistě velmi vhodné, pokud by i nebankovní společnosti dokázaly spolupracovat a podmínky při podepisování smluv by byly více transparentní. Avšak je asi zřejmé, že domluvit takovou spolupráci nebude možné. Natož tak, aby to bylo v silách jedné poradny.

Proto je třeba začít u osob, které si chtějí půjčit. Pokud je nejčastějším důvodem platební neschopnosti ztráta/změna zaměstnání nebo snížení příjmů, je zřejmé, že tento fakt nelze mnoho ovlivnit. V současné době je mnoho pracovních pozic nestálých a jistota výdělku tak nemůže být nikdy stoprocentní. Ale právě s tímto by už měli počítat lidé, kteří si chtějí vypůjčit finanční prostředky. Obecně se musí řídit více radami, než si mohou být jisti, že si

peníze od nějaké společnosti vezmou. Rady při půjčování peněz jsou uvedeny výše v teoretické části práce.

Z mého pohledu se mi zdá nejdůležitější, aby lidé měli alespoň základy finanční gramotnosti. Měli by si dokázat spočítat, kolik je v důsledku vyjde celá půjčka a zda se vůbec stojí v takovém případě zadlužovat. Řešit půjčku půjčkou totiž nelze donekonečna a v důsledku lze nakonec zjistit, že kdyby se tzv. nevyrážel klín klínem, nevznikly by tak vysoké dluhy. Také si je nutné uvědomit, že je potřeba dodržovat splátkový kalendář a jeden výpadek příjmu může znamenat velké finanční sankce. V takovém případě by měly mít osoby přichystány tzv. finanční rezervy, aby se nedostaly do ještě větších dluhů. Jak bylo z výzkumu zjištěno, dlužníci nebyli připraveni na výpadek příjmu ze zaměstnání a nebo nepočítali s možností, že přijde nemoc. V takových situacích přitom stačilo mít „jen“ finanční rezervu ve výši alespoň tří měsíčních příjmů a dluhy nemusely narůstat.

Ovšem je třeba přiznat, že některé náročné životní situace už opravdu nejdou řešit jinak než půjčkou. Pokud totiž nemá člověk vytvořenou finanční rezervu a peníze opravdu ihned potřebuje, nemá moc možností na výběr. Sklouznout do dluhové pasti sice hned nemusí, ale ta varianta tu stále je.

Před sociálního pracovníka je pak stavěn nelehký úkol. Jak poradit člověku, který si netvořil finanční rezervy, nečetl si podmínky smlouvy o půjčce, nepřemýšlel o následcích svého jednání a má velmi malé až žádné znalosti z finanční gramotnosti. Pokud je navíc takový člověk i rodičem, dá se předpokládat, že na své děti přenesl stejné vzorce chování. A to je pak začarovaný kruh, se kterým se sociální pracovník ve své praxi setkává i v jiných oblastech. Ale jako jinde i zde platí – začít s preventivními opatřeními od nejmladších. A zde i já vidím to nejpodstatnější preventivní řešení. Učit už děti a mladistvé finanční gramotnosti, naučit je hospodařit s penězi a odpovědnosti při jejich utrácení. Dá se předpokládat, že pokud si osvojí správné vzorce zodpovědného finančního jednání, budou je předávat dál svým dětem. A je možnost, že mohou této dovednosti naučit ještě i své rodiče a prarodiče. Zadlužení je problémem celého věkového spektra, nevyhýbá se nikomu a sociální vyloučení tak hrozí všem bez rozdílu. Je proto nutné nezavírat před tímto problémem oči. Nepříjemné dluhové situace řešit a pokud možno chovat se tak, aby dluhy nevznikaly.

ZÁVĚR

Diplomová práce si kladla za hlavní cíl vytvořit díky kvantitativní analýze dokumentů z insolvenčního rejstříku charakteristiku dlužníka, který je v procesu oddlužení (vyhlásil osobní bankrot) a jeho případ je vedený u Krajského soudu v Brně. Dílčím cílem bylo zjistit důvody, které dlužníka do této situace dostaly. Analyzované informace mají sloužit Občanské poradně Brno jako podklad pro finanční dotace na dluhové programy.

Ještě než jsem začala analyzovat dokumenty z insolvenčního rejstříku, jsem si myslela, že lidé v osobním bankrotu jsou spíše nezodpovědní jedinci, kteří si brali neuvážené půjčky. Předpokládala jsem, že podlehli tlaku konzumního života a zalíbilo se jim mít alespoň na chvíli pocit, že si mohou dovolit vše podle svých představ. Realita však byla taková, že velké množství dlužníků zasáhla ekonomická krize a nedokonalé znalosti z finanční gramotnosti. Za prvé často nepočítali s tím, že by mohli přijít o práci nebo část financí a za druhé si neuměli spočítat nevýhodnost půjček. Někdy nerozuměli ani všem termínům, které se k této oblasti váží a nečetli si ani podmínky smlouvy. O to smutnější byly příběhy, se kterými jsem se setkala a situace, do kterých se dlužníci dostali.

Zde jsem se nejvíce přesvědčila o tom, jak moc se téma zadluženosti sociální pedagogiky dotýká. Pokud začnu od nejpodstatnějšího – od výchovy a péče o děti. Děti s jedním rodičem nebo předlužené celé rodiny s dětmi. Dlužníci žili s dětmi ve více případech na pokraji nouze. Z většiny případů se sice zdálo, že děti po stránce fyzické zřejmě nestrádaly, ale někdy už jistě po stránce psychické a určitě v materiální oblasti. Což může u vrstevníků dítěte ze zadlužené rodiny vyvolávat jejich negativní reakce. Je těžké udržet rodinu v harmonii pokud se utápíte v dluzích. Taková situace je jistě velmi psychicky náročná. Dítě je navíc velmi citlivé na emoční ladění a špatný psychický stav rodiče bezpochyby nenapomáhá k jeho zdravému rozvoji. Dalším problémem pak může být vyústění této kritické situace k rozvodu. S těmito případy jsem se také setkala, partneři nevydrželi velký psychický tlak a rozvedli se. Nejenže tedy dítě pak utrpělo ztrátou z odloučení jednoho rodiče, ale stále zde přetrval problém zadluženosti. Pokud pak zůstala žena (ve většině případů) s dítětem sama, situace se spíše ještě finančně zhoršila. V neposlední řadě je také nutné zmínit výchovné působení zadluženého rodiče. Pokud rodič nezvládl finanční situaci a dostal se do platební neschopnosti, dá se čekat, že dítě nevědomě převezme stejný vzorec finančního chování. Půjčování a dluhy se mu mohou jevit jako běžná záležitost, kterou zná ze své rodiny.

Kromě dětí jsou zde další skupiny, se kterými se sociální pracovník setkává. Jsou jimi senioři, zdravotně handicapovaní, osoby bez přístřeší, osoby závislé na návykových látkách, gambleři atd. Jak jsem zmínila výše, zadlužení se týká všech možných vrstev obyvatelstva a o to více by měl sociální pracovník dokázat s takovýmto problémem pracovat. Sociální pracovník by měl být sám o sobě samozřejmě dostatečně finančně gramotný na to, aby dokázal poradit jakékoliv sociální skupině. Při práci s dětmi je zřejmé, že je správné starat se o jejich vzdělávání právě v oblasti finanční gramotnosti. Vhodné je šířit osvětu i mezi rodiči. Stručně řečeno, by měl dělat všechno pro to, aby se dlužníci nemuseli kvůli svým dluhům dostávat na okraj společnosti a být sociálně vyloučeními. Pokud se tak již stalo, tak se snažit o co nejrychlejší integraci zpátky.

Předpokládám, že se v praxi budu setkávat se zadluženými lidmi. Ale také doufám, že se podaří prosadit výuka finanční gramotnosti pro všechny věkové skupiny natolik, aby bylo takových lidí co nejméně. Proti dluhových opatření a kampaní je stále více, tak snad i tato diplomová práce pomůže Občanské poradně Brno k dalšímu preventivnímu dluhovému projektu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ASOCIACE OBČANSKÝCH PORADEN, 1998. Definice občanských poraden. In: *Občanské poradny* [online]. [cit. 2013-01-19]. Dostupné z: http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/Ke_stazeni-verejne/Definice_OP/Definice_OP.pdf.
- [2] ASOCIACE OBČANSKÝCH PORADEN, 2011. Projekt. In: *Občanské poradny* [online]. [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/projekt>.
- [3] BHALLA, Ajit and Frédéric LAPEYRE , 1997. Social Exclusion: Towards an Analytical and Operational Framework. In: *Development and Change* [online]. July, vol. 28, iss. 3, p. 413 – 433 [cit. 2013-02-26]. DOI: 10.1111/1467-7660.00049. Dostupné z: http://www.oit.org/wcmssp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/meetingdocument/wcms_161351.pdf.
- [4] BURCHARDT, Tania, Julian LE GRAND and David PICHAUD, 2002. Degrees of Exclusion: Developing a Dynamic, Multidimensional Measure. In: HILLS, John, Julian LE GRAND and David PIACHAUD, 2002. *Understanding Social Exclusion*. Oxford: Oxford University Press. s. 30 – 43. 274 s. ISBN 0-19-925194-0.
- [5] BAYER, Ivo a Nad'a BAYEROVÁ, 1996 cit. podle NOVÁKOVÁ, Vladimíra a Věroslav SOBOTKA, 2011. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2. aktualiz. vyd. Praha: COFET, 416 s. ISBN 978-80-904396-1-0.
- [6] CZECH CREDIT BUREAU, 2013. V roce 2012 bylo vyhlášeno 16 956 osobních bankrotů, firem zbankrotovalo 3 692. In: *Czech Credit Bureau* [online]. 2. leden [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://www.crif.cz/Novinky/Novinky/Pages/V-roce-2012-bylo-vyhl%C3%A1%C5%A1eno-16-956-osobn%C3%Adch-bankrot%C5%AF,-firem-zbankrotovalo-3-692.aspx>.
- [7] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA cit. podle DUBSKÁ, Drahomíra, 2005. *Změny v sektoru domácností ČR v období 1995 až 2005 – úspory a zadluženost*. Praha: Český statistický úřad, 33 s.

- [8] ČESKO, 2006. Zákon číslo 182 ze dne 9. května 2006 o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 62, s. 2130 – 2224. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4908>.
- [9] DROBIŠ, Zbyněk, 2013. Školáci se budou učit o financích povinně. In: *Finance.cz* [online]. 1. březen [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/381238-skolaci-se-budou-ucit-o-financich-povinne/>
- [10] DUBSKÁ, Drahomíra, 2005. *Změny v sektoru domácností ČR v období 1995 až 2005 – úspory a zadluženost*. Praha: Český statistický úřad, 33 s.
- [11] DUBSKÁ, Drahomíra, 2008. *Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pasti?* Praha: Český statistický úřad, 26 s.
- [12] DUPAL, Libor, Otakar SCHLOSSBERGER a Petr TOMAN, 2008. *Podepsat můžeš, přečíst musíš!: (umíme si půjčovat peníze?)*. 2. vydání. Praha: Sdružení českých spotřebitelů, 32 s. ISBN 978-80-254-8509-5.
- [13] FRIČOVÁ, Michaela a Jaroslav MAŠEK, 2006. Dluhy ujídají chleba. *Týden*. Praha: Svoboda Press, 13. listopad, č. 46, s. 20. ISSN 1210-9940.
- [14] FROMM, Erich, 2009. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. Praha: EarthSave, 342 s. ISBN 978-80-86916-10-1.
- [15] FURNHAM, Adrian a Michael ARGYLE, 2000 cit. podle RIEGEL, Karel, 2007. *Ekonomická psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 247 s. ISBN 978-80-247-1185-0.
- [16] GODFREYOVÁ, Neale, 1995 cit. podle RIEGEL, Karel, 2007. *Ekonomická psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 247 s. ISBN 978-80-247-1185-0.
- [17] HANOUSKOVÁ, Miloslava, Šárka KOUBOVÁ a Ladislav NĚMEČEK, 2010. *Praktický průvodce návrhem na povolení oddlužení*. České Budějovice: Občanská poradna při Jihočeské rozvojové, 42 s. ISBN 978-80-254-8509-5.
- [18] HESOVÁ, Alena a Eva ZELENDOVÁ, 2011. *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, divize VÚP, 59 s. ISBN 978-80-86856-74-2.

- [19] HORSKÁ, Bohuslava, Andrea LÁSKOVÁ a Ladislav PTÁČEK, 2010. *Internet jako cesta pomoci: internetové poradenství pro pomáhající profese*. Praha: SLON, 197 s. ISBN 978-80-7419-034-6.
- [20] HŮLOVÁ, Gabriela a Petra STOEVA, 2009. Prevence v oblasti zadlužování a exekucí nejen v sociálně vyloučených lokalitách. *Inflow: Aktuální otázky sociální politiky – teorie a praxe* [online]. Roč. 3, č. 3 [cit. 2013-03-05]. ISSN 1804-9095. Dostupné z: <http://aosp.upce.cz/article/view/59>.
- [21] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada. ISBN 978-80-247-1369.
- [22] KATRIAK, Martin, 1968 cit. podle LOUČKOVÁ, Jarmila, 2010. Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu. Praha: Sociologické nakladatelství. 311s. ISBN 978-80-86429-79-3.
- [23] KOCIÁNOVÁ, Helena, 2012. *Finanční gramotnost v kostce: aneb co Vás neměl kdo naučit*. Olomouc: Anag, 151 s. ISBN 978-80-7623-767-6.
- [24] KOTÝNKOVÁ, Magdalena a Štěpán LAŇKA, 2002. *Národní akční plány proti chudobě a sociálnímu vyloučení členských zemí Evropské unie*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 126 s.
- [25] KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [26] KREJČÍŘOVÁ, Olga, 2007. Prevence sociálně patologických jevů jako významný fenomén poradenské činnosti: sborník. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 74 s. ISBN 978-80-244-4628-1.
- [27] MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.
- [28] MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2007. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
- [29] MAREŠ, Petr, 2000. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. In: *Sociologický časopis*. roč. 36, č. 3, s. 285 – 297.

- [30] MINISTERSTVO FINANCÍ ČESKÉ REPUBLIKY, 2010. Národní strategie finančního vzdělávání. In: *Ministerstvo financí České republiky* [online]. 27 s. Květen [cit. 2013-02-23]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf.
- [31] MORAVCOVÁ, Ilona, 2012. *Sociální vyloučení v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice. 105 s. ISBN 978-80-7395-432-1.
- [32] MORAVEC, Štěpán, 2006. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In: HIRT, Tomáš, Marek JAKOUBEK a kol., 2006. „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Aleš Čeněk. s. 11 – 69 . 414 s. ISBN 80-86898-76-8.
- [33] NOVÁKOVÁ, Vladimíra a Věroslav SOBOTKA, 2011. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2. aktualiz. vyd. Praha: COFET, 416 s. ISBN 978-80-904396-1-0.
- [34] OBČANSKÁ PORADNA BRNO, 2013. Občanská poradna Brno. In: *Poradna Brno* [online]. [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.poradnabrno.eu/ke-stazeni/statistika/>.
- [35] OBČANSKÁ PORADNA SPOLEČNOU CESTOU, 2013. Občanská poradna o.s. Společnou cestou. In: *Spolcest* [online]. [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://www.spolcest.cz/obcanska-poradna-o-s-spolecnou-cestou/>.
- [36] PETERKOVÁ, Jana a Radek JIRÁNEK, 2008. Prevence zadlužování českých domácností s důrazem na sociálně slabé a vyloučené skupiny obyvatel. In: *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor prevence kriminality. [cit. 2013-02-26]. Dostupné z www.mvcr.cz/soubor/prevence-zadluzovani-pdf.aspx.
- [37] REICHEL, Jiří, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
- [38] RIEGEL, Karel, 2007. *Ekonomická psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 247 s. ISBN 978-80-247-1185-0.
- [39] RICHTROVÁ, Michaela, 2002. *Občanské poradenství*. Praha: Vydal Socioklub v nakladatelství Sociopress, 55 s. ISBN 80-86484-02-5.

- [40] SIMMEL, Georg, 2006. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. 2.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 206 s. ISBN 80-86429-59-8.
- [41] SMRČKA, Luboš, 2008. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby*. Praha: Professional Publishing, 313 s. ISBN 978-80-86946-78-8.
- [42] SMRČKA, Luboš, 2010. *Rodinné finance. Ekonomická krize a krach optimismu*. Praha: C. H. Beck, 538 s. ISBN 978-80-7400-199-4.
- [43] SPES, 2011. Dokončené projekty. In: *Pomoc s dluhy* [online]. © 2011 – 2012. [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.pomocsdluhy.cz/index.php/joomlaorg/101-dokoncene-projekty>.
- [44] STEM/MARK, 2010. Finanční gramotnost v ČR: Kvantitativní výzkum – Finanční gramotnost obyvatel ČR. In: *Ministerstvo financí České republiky* [online]. Prosinec [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/EXT_-_PPT_zaverecna_zprava_mereni_FG_-_plne_zneni.pdf.
- [45] SYROVÝ, Petr a Tomáš TYL, 2011. *Osobní finance: řízení financí pro každého*. Praha: Grada. 1. vyd. ISBN 978-80-247-3813-0.
- [46] ZAJAROŠOVÁ, Zuzana, 2005. *Stop sociálnímu vyloučení* [CD – ROM]. Praha: Mepco [cit. 2013-02-28].
- [47] ZBOJEK, Ján, 2011. *Šlabikár finančnej gramotnosti: ako si zariadiť spokojný život*. 2. přeprac. vyd. Košice: TypoPress. 162 s. ISBN 978-80-8129-005-3.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

např.	například
tzv.	tak zvaný
apod.	a podobně
aj.	a jiné
cit.	citováno
atd.	a tak dále
mld.	miliard
Kč	korun českých
ČR	Česká republika
HDP	hrubý domácí produkt
ČNB	Česká národní banka
CCB	Czech Credit Bureau
ČSOB	Československá obchodní banka
EU	Evropská unie
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
PISA	Programme for International Student Assessment
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek 1 - Zadluženost v segmentu domácností</i>	21
<i>Obrázek 2 - Osobní bankroty 2010 – 2012</i>	22

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka I</i> - Tabulka četností: pohlaví	49
<i>Tabulka II</i> - Tabulka četností: věk	49
<i>Tabulka III</i> - Tabulka četností: bydliště	50
<i>Tabulka IV</i> - Tabulka četností: rodinný stav	51
<i>Tabulka V</i> - Tabulka četností: příjem	52
<i>Tabulka VI</i> - Výpočet testu dobré shody chí - kvadrátu	53
<i>Tabulka VII</i> - Tabulka četností: zdroj příjmů	54
<i>Tabulka VIII</i> - Výpočet chí - kvadrátu	55
<i>Tabulka IX</i> - Tabulka četností: typ závazků	55
<i>Tabulka X</i> - Výpočet chí - kvadrátu	56
<i>Tabulka XI</i> - Tabulka četností: důvody platební neschopnosti	57
<i>Tabulka XII</i> - Výpočet chí - kvadrátu	58
<i>Tabulka XIII</i> - Výpočet programu Statistica k DVO_1	60
<i>Tabulka XIV</i> - Výpočet programu Statistica k DVO_2	62
<i>Tabulka XV</i> - Výpočet programu Statistica k DVO_3	64
<i>Tabulka XVI</i> - Test normality proměnné velikost dluhu	66
<i>Tabulka XVII</i> - Výpočet programu Statistica k DVO_4	67
<i>Tabulka XVIII</i> - Výpočet programu Statistica k DVO_5	68

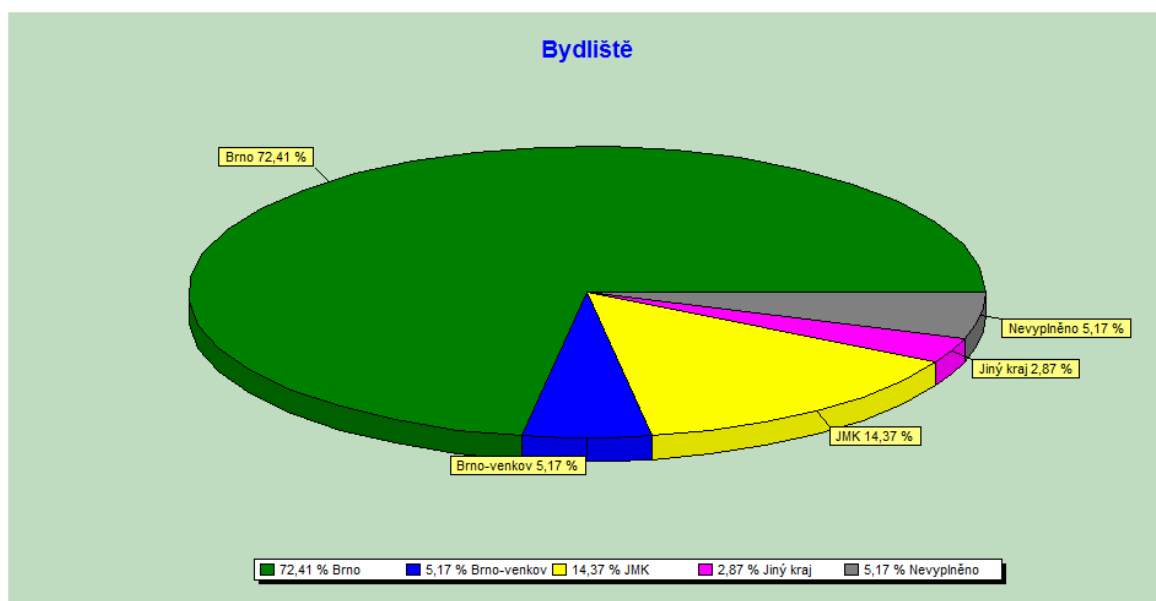
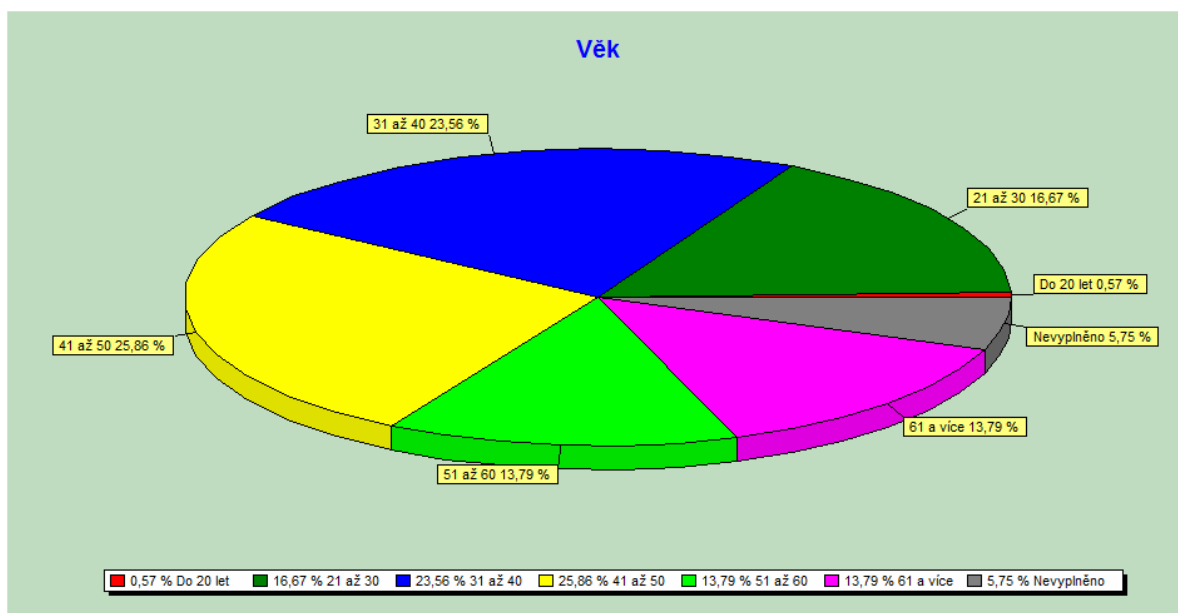
SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1</i> - Pohlaví dlužníků	49
<i>Graf 2</i> - Věk dlužníků	50
<i>Graf 3</i> - Bydliště dlužníků	51
<i>Graf 4</i> - Rodinný stav dlužníka.....	52
<i>Graf 5</i> - Příjmy dlužníků.....	53
<i>Graf 6</i> - Zdroj příjmů dlužníků	54
<i>Graf 7</i> - Věřitelé.....	56
<i>Graf 8</i> - Důvody zadlužení	58
<i>Graf 9</i> - Graf k hypotéze H1	60
<i>Graf 10</i> - Graf k hypotéze H2	62
<i>Graf 11</i> - Graf k hypotéze H3	65
<i>Graf 12</i> - Graf k hypotéze H5	68

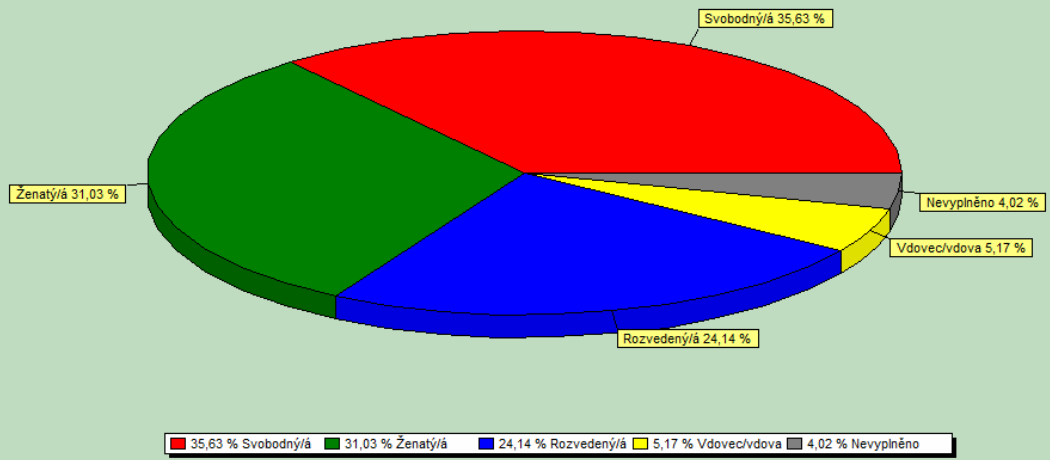
SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I Statistika Občanské poradny Brno

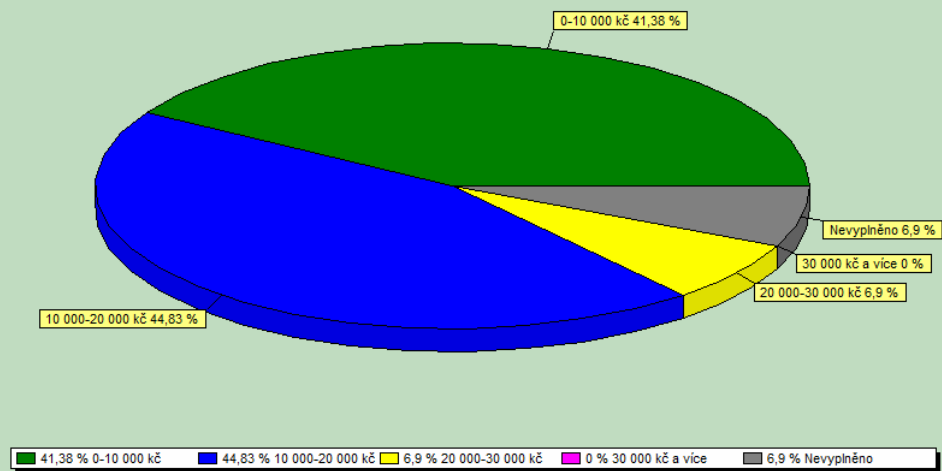
PŘÍLOHA : STATISTIKA OBČANSKÉ PORADNY BRNO

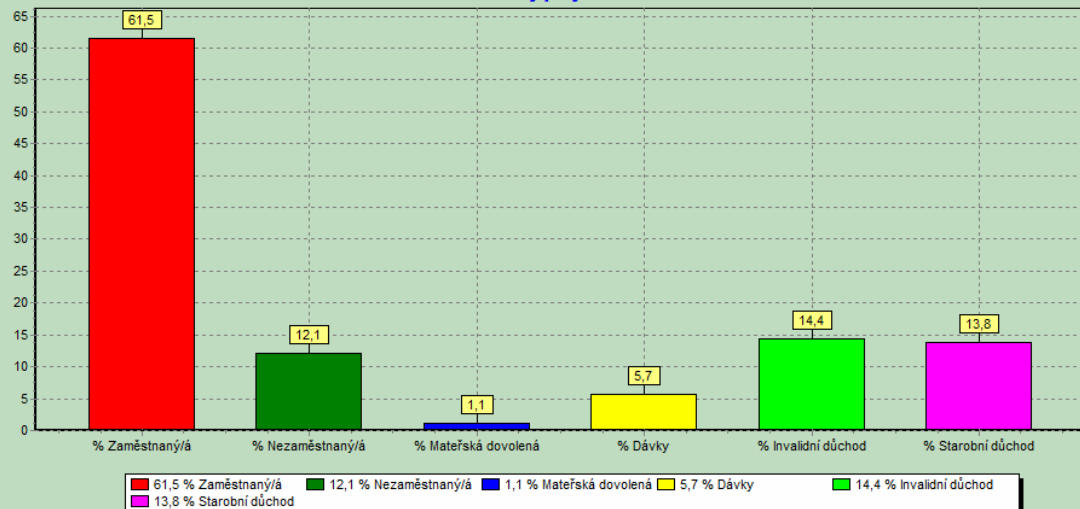
Rodinný stav

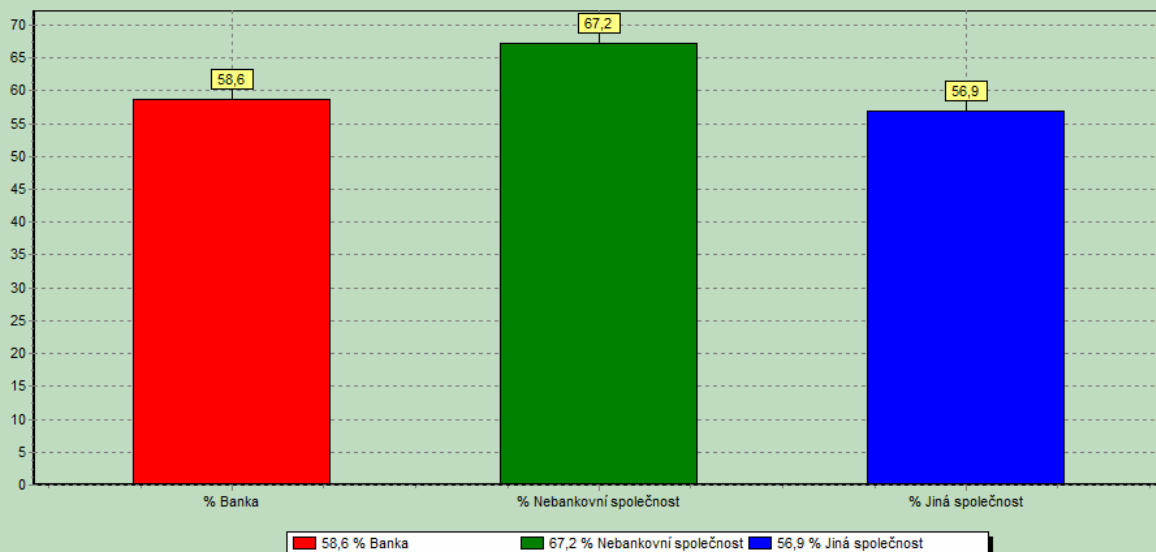
Příjmy klienta

Zdroj příjmů

Věřitelé

Důvod platební neschopnosti

